

Г Л А С Н И К

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ
ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXVIII
Књига 56

Нови Сад, октобар 1996
Број 10

САДРЖАЈ

Тема Гласника:

75 ГОДИНА АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ АДВОКАТУРА

Свечана академија поводом прославе 75 година од оснивања
Адвокатске коморе Војводије / 375

Ђорђе Вебер

Реч председника Управног одбора
Адвокатске коморе Војводине на
свечаној академији / 377

Стеван Рончевић

Реч захвалности у име награђених
адвоката / 380

Слободан Бељански

Разговор са председником
Међународне уније адвоката,
г. К. К. Венугопалом / 382

ЧЛАНЦИ

Др Александар Фатић

Питање „корективне промене”
и кривично-правни систем / 386

РАСПРАВЕ

Игор Павличић

Конституисање Међународне трговинске
арбитраже / 401

ГЛЕДИШТА

Милан Добросављевић

О моралу судије — коначно / 410

ХРОНИКА / 414

ПРАКСА

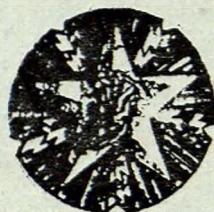
Кривично право / 416

IN MEMORIAM

Имре Варади (1949—1996) / 418

САОПШТЕЊА

Са седнице Управног одбора АКВ / 420

Указом Председништва СФРЈ бр. 64 од 12. јула 1988,
поводом 60-годишњице излажења,
„ГЛАСНИК” Адвокатске коморе Војводине
о д л и к о в а н
Орденом заслуга за народ са сребрном звездом

CONTENTS

Topic of Glasnik:

75-th ANNIVERSARY OF VOJVODINA BAR ASSOCIATION

BAR

The Formal Meeting on the 75-th Anniversary of the Foundation and Function
of the Vojvodina Bar Association / 375

Dorđe Veber

The Speech of President of the Vojvodina
Bar Association / 377

Stevan Rončević

The Speech on Behalf of Rewarded
Lawyers / 380

Slobodan Beljanski

The Conversation with the President of IBA,
Mr. K. K. Venugopal / 382

ARTICLES

Aleksandar Fatić, Ph.D.

The Question of „Corrective Change” and
the Criminal Justice System / 386

DISCUSSIONS

Igor Pavličić

Constitution of the International Commercial
Arbitration / 401

REMARKS

Milan Dobrosavljev

About the Moral of a Judge – Finally / 410

CHRONICLE / 414

CASE LAW

Criminal Law / 416

IN MEMORIAM

Imre Varadi (1949–1996) / 418

NOTICES

From the Meeting of the Managing Board of the Vojvodina Bar Association / 420

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

Покренут 1. јуна 1928.

Главни и одговорни уредници

Др Коста Мајински (1928—1932), др Никола Николић (1933—1936), др Василије Сijanковић (1936), др Славко М. Ђурић (1937), Владимир К. Хаџи (1937—1941), Милорад Бојић (1952—1972), Сава Савић (1973—1987), Мирослав Здјелар (1987—1994)

Уређивачки одбор

СЛОБОДАН БЕЉАНСКИ

главни и одговорни уредник

адвокат у Новом Саду

Др Енике Веј, адвокат у Новом Саду, Милан Добросављев, адвокат у Новом Саду, др Јанко Кубињец, адвокат у Бачком Петровцу, Србан Миковић, адвокат у Панчеву, Пребрај Веселиновић, адвокат у Новом Саду, Радивоје Јовић, адвокат у Новом Саду

Технички уредник

Мирјана Јовановић

Адреса Уредништва

21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/І. Телефон: 021/29-459

Рукописи се не враћају

ГЛАСНИК

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXVIII
Књига 56

Нови Сад, октобар 1996
Број 10

УДК 347.965.8(497.113)

СВЕЧАНА АКАДЕМИЈА ПОВОДОМ 75 ГОДИНА ОД ОСНИВАЊА АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

У великој сали Скупштине Града Новог Сада 5. октобра 1996. године одржана је свечана академија поводом 75 година од оснивања Адвокатске коморе Војводине.

Поред бројних адвоката и гостију, академији су присуствовали: председник Међународне уније адвоката, г. Котејн К. Венугопал, председник Уније адвокатских комора Балкана, г. Георги Игнатијадес са делегатима II генералне скупштине Уније, председник Адвокатске коморе Бач-Кишкун из Мађарске, др Шуљок Миклош, председник Матице српске и председник Почасног одбора прославе, академик Бошко Петровић, декан Правног факултета у Новом Саду и члан Почасног одбора прославе, проф. др Драган Милков, председник Скупштине Града Новог Сада и члан Почасног одбора прославе, г. Буро Бајић, председник Адвокатске коморе Србије, г. Милан Вујин, председник Адвокатске коморе Београда, г. Драгослав Недић, председник Адвокатске коморе Ниша, г. Владимир Домазет, и чланови Почасног одбора прославе — председник Окружног суда у Новом Саду, г. Жикица Дроњак, председник Привредног суда у Новом Саду, гђа Вера Нећак, и председник Општинског суда у Новом Саду, г. Буро Пилиповић.

Академији је председавао г. Миодраг Бисалов, председник Општинске организације адвоката у Новом Саду.

Академија је започела рад говором председника Управног одбора Адвокатске коморе Војводине, г. Борба Вебера.

Након поздравних речи председника Скупштине Града Новог Сада, г. Буре Бајића и председника Адвокатске коморе Србије, г. Милана Вујина, уручене су плакете са захвалницом, за самопрегоран и савесни дугогодишњи рад у пружању правне помоћи и за ванредне

заслуге на унапређењу адвокатуре: г. Рончевић Стевану, адвокату у Новом Саду, г. Грабовачки Боривоју, адвокату у Инђији, г. Лападат Ливијусу, адвокату у Зрењанину, г. Грчки Александру, адвокату у Молу, г. Букановић Василију, адвокату у Кули, г. Воргић др Николи, адвокату у пензији из Новог Сада, г. Трухар Владимиру, адвокату у Сремској Митровици, г. Бошњак Бури, адвокату у Сомбору, гђи Дулић Ружи, адвокату у Суботици, г. Јовановић Драгољубу, адвокату у Панчву и, постхумно, г. Варади Имреу, адвокату у Зрењанину.

У име награђених захвалио се г. Стеван Рончевић.

Телеграме са честиткама Адвокатској комори Војводине, између осталих, упутили су: Адвокатска комора Аустрије, Адвокатска комора Словеније, Удружење адвоката Украјине, председник Савезног суда Југославије мр Боривоје Вукићевић, министар правде у Влади Републике Србије, мр Аранђел Маркићевић, председник Адвокатске коморе Београда, г. Радослав Недић, председник Извршног већа АПВ, г. Бошко Пирошевић, управник Градске библиотеке Новог Сада, г. Драган Којић, и председник Новосадског клуба, проф. др Александар Лучић.

Свечану академију увеличао је и хор Саборне цркве у Новом Саду „Свети Георгије”.

**РЕЧ ПРЕДСЕДНИКА УПРАВНОГ ОДБОРА
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ НА СВЕЧАНОЈ
АКАДЕМИЈИ ПОВОДОМ 75 ГОДИНА ОСНИВАЊА И РАДА
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ**

Пре 75 година, 3. маја 1921. године у великој дворани Новосадске општине, основана је Адвокатска комора за Банат, Бачку и Барању. Министарство правде претходно је формирало Оснивачки одбор у саставу: др Борђе Коњовић, председник Апелационог суда у Новом Саду, а раније адвокат, Бранко Николић, начелник Министарства правде — одељење за Банат, Бачку и Барању, раније адвокат, и др Милош Бокшан, адвокат у Новом Саду.

На оснивачкој Скупштини је присуствовало 47 адвоката који су изабрали прве органе Коморе и одмах се конституисали.

За председника је изабран др Стеван Адамовић, адвокат у Новом Саду, за потпредседника др Милош Бокшан, за секретара др Коста Мајински, за благајника др Оскар Циприс, а за коморског фискала др Милан Секулић, сви адвокати из Новог Сада.

Са ове Скупштине послат је следећи поздравни телеграм министру правде, господину Марку Буричићу:

„Адвокати из Војводине, сакупљени на збору ради оснивања Адвокатске коморе у Новом Саду, захваљују Вам на сарадњи на оснивању Коморе, поздрављају Вас и уверавају да ће Адвокатска комора у свом делокругу настојати да испуни своје законом прописане задатке.”

Тако је у Краљевини Југославији основана прва Адвокатска комора, која ето континуално ради пуних 75 година.

Но, адвокатура у Војводини је била развијена и афирмисана професија и у прошлом веку, када је Војводина припадала другом правном подручју, те зато и није чудно што је након уједињења Јужних Словена, прва Адвокатска комора основана у Новом Саду, и с поносом да истакнемо, била пример другима.

Адвокати, као образоване и просвећене личности, имали су веома велик утицај на друштвена, политичка, просветна, културна и

уметничка збивања, и својим радом ван адвокатуре умногоме допринесли просвећивању народа.

Да споменемо само неке, чије је дело надживело оно време, који су због свога деловања и данас актуелни:

Др Јован Мушкатиновић, рођен у Сенти, 1743. године, био је публициста и књижевник, још пре Вука Караџића је почео скупљати народне умотворине и тако их отргао од заборава. Пре две године Скупштина Адвокатске коморе Војводине је обележила 250 година од рођења ове значајне личности.

Адвокати су били и Светозар Милетић, публициста-политичар, Михаило Полит-Десанчић, Коста Трифковић, комедиограф, Јаков Игњатовић, писац, Јован Хаџић-Светић и Јован Стерија Поповић.

Ове године се навршава 190 година од рођења и 140 година од смрти Јована Стерије Поповића, адвоката у Вршцу, класика комедиографа, чија дела се и данас изводе јер нису ништа изгубила од своје актуелности. Адвокатска комора Војводине је заједно са Матицом српском и Српском академијом наука и уметности била саиздавач Стеријине књиге *Природно право* и тако освежила сећања на Стерију, на његов допринос развоју правне мисли у нас.

Адвокатска комора Војводине је од свога оснивања до данашњег времена, чинила напоре да одговори сложеном задатку који је пред њу постављен: да се залаже за законитост, помаже обесправљенима, да пружа правну помоћ. Да би се ти циљеви остварили, адвокатура се залагала за своју организациону самосталност, слободу и независност.

Одмах по оснивању, Адвокатска комора Војводине је 1928. године покренула правно-стручни часопис, под називом *Гласник*.

Пуних 68 година наш *Гласник* излази редовно сваког месеца, и извесно је да је то један од најстаријих, најсталнијих правних периодичних часописа у земљи.

У овој јубиларној години *Гласник* је испунио услове за стицање ранга примарног научног часописа у складу са упутствима републичког Министарства за науку и технологију, и прикључио се рефералној бази података Центра за научне информације Народне библиотеке Србије.

Гласник се финансира искључиво из средстава наше Коморе, без спонзорства и дотације.

С поносом можемо да истакнемо да је наша Комора издала монографију господина Милорада Ботића, сада адвоката у пензији, али нашег дугогодишњег председника, под називом *Адвокатура* (у два тома). Ова монографија представља збир међусобно повезаних огледа о адвокатури, о почецима, развоју и данашњем положају адвокатуре код нас и у свету. За ово капитално дело господин Милорад Ботић и наша Комора добили су признања и комплименте од свих адвокатских комора, Савеза адвокатских комора Југославије, и што је још значајније, од свих читалаца.

Међутим, и поред успеха који су остварени, јер смо се од самог оснивања држали оне заклетве дате Министру правде, господину Марку Буричићу, не можемо сматрати да смо окончали посао. Истрајавање да испунимо законом поверене задатке, да савесно пружамо правну помоћ, да са пуно слободе и независности помажемо обесправљенима, остаје императив нашег часног позива.

Данас, с поносом можемо да истакнемо да је тај степен самосталности и независности нормативно остварен, али услови у којима адвокатура делује, у знатноме умањују претходна достигнућа.

Уверени смо да адвокатура има такве потенцијале и да представља такву друштвену снагу, да друштву може умногоме да помогне у изградњи правног система, поготово што се (морамо тако констатовати) тај процес одвија веома споро.

Још увек очекујемо више подршке од државе за остварење еманципације нашег позива. Још увек се надамо чвршћим мерилима за остварење независног судства, без кога нема ни независне адвокатуре. Још увек гајимо наду да ћемо бити ослобођени административног тјуторства и да ћемо с више одважности и ауторитета допринети борби против корупције и многих облика криминала.

Наше бремене има другачију садржину, али га лакше носимо ослањајући се на светлу традицију војвођанске адвокатуре, а надам се да ће и будуће генерације моћи да се ослоне на наша достигнућа.

Борђе Вебер

РЕЧ ЗАХВАЛНОСТИ У ИМЕ НАГРАЂЕНИХ АДВОКАТА

Драге колегинице и колеге!

Имам част да се у своје име, у име колегинице Руже Дулић, у име осталих колега којима су данас уручене плакете са захвалницом као и у име породице пок. Варади Имреа, захвалим Управном одбору Адвокатске коморе Војводине који нам је ова признања доделио.

Признања која су нам данас уручена нису политичка признања нити су признања државне власти, већ су ова признања добијена од колега, због чега су она већа и вреднија.

Као што сте видели, када су нам плакете са захвалницом уручиване, сви ми припадамо старијој генерацији адвоката која се налази при крају радног века или су, неки од нас, свој радни век већ завршили.

Једино је пок. Варади Имре, кога је изненадно и прерано смрт прекинула у напону снаге, припадао средњој генерацији адвоката у којој је, следећи светао пример свога пок. оца др Јожефа Варадиа, дао велики допринос развоју адвокатуре и очувању њеног угледа не само у Војводини него и у Југославији и зато му још једном слава и хвала.

Ми, остали, припадамо првој генерацији која је, после завршетка II светског рата, а након редовног школовања, ушла у адвокатуру, у ситуацији и времену када је државна власт адвокатуру сматрала нечасним занимањем.

Ми смо тада ушли у адвокатуру из љубави према правди и слободи:

Нико се од нас није обогатио, а провели смо у адвокатури 40 година.

Наша основна преокупација као адвоката био је човек, заштита његових права и слобода, заштита правде, људског достојанства, одбрана човека од самовоље, злоупотребе власти и разних врста субјективизма.

Када је наша генерација ушла у адвокатуру имала је срећу да у адвокатури затекне изванредан број предатних адвоката који су, ина-

че, били људи високог моралног интегритета, веома образовани и изузетно стручни. Уз њихову несебичну помоћ при обављању редовне адвокатске делатности били смо у стању да изборимо и очувамо самосталност и независност адвокатуре, као и аутономију у организовању Адвокатске коморе.

Стечена и очувана самосталност и независност адвокатуре омогућила нам је да адвокатура Југославије, као једина адвокатска организација ранијих социјалистичких земаља, буде и остане чланица Међународне уније адвоката.

Иначе, ваља напоменути да се не заборави да су представници југословенске адвокатуре, уз веома мали број представника других земаља, учествовали у оснивању Међународне уније адвоката на оснивачкој скупштини у Паризу 21. V 1928. године.

Надамо се да ће млађе колеге које су после нас ушле у адвокатуру и које ће у адвокатуру тек ући неговати традицију и следити пример ранијих генерација и да их никакви политички системи у томе неће спречити јер се политички системи мењају а адвокатура траје, она је вечна.

Хвала!

Стеван Рончевић

РАЗГОВОР СА ПРЕДСЕДНИКОМ МЕЂУНАРОДНЕ УНИЈЕ АДВОКАТА, г. К. К. ВЕНУГОПАЛОМ

У посету Адвокатској комори Војводине, на њен позив, из свог седишта у Паризу, дошао је 4. октобра 1996. године нови председник Међународне уније адвоката (МУА), господин Котејн К. Венугопал, угледни индијски адвокат.¹

У просторијама Адвокатске коморе Војводине 4. октобра приређен му је пријем. Након разговора са председником Управног одбора АКВ, г. Борћем Вебером, члановима Управног одбора АКВ и председником Комисије за међународне везе АКВ, г. Гораном Станивуквићем, г. К. К. Венугопал дао је интервју главном и одговорном уреднику *Гласника АКВ*.

* * *

С. Бељански: Поштовани господине председниче! За председника МУА изабрани сте септембра ове године на Скупштини у Мадриду. Колико нам је познато долазак у Адвокатску комору Војводине Ваца је прва службена посета једној адвокатској комори у овом високом звању. Чему можемо бити захвални за такав њихов допринос?

К. К. ВЕНУГОПАЛ: Ваш љубазни позив прихватио сам са задовољством. Сматрам да је 75 година постојања једне самосталне

¹ К. К. Венугопал рођен је 1931. год. у Черукуну у Индији. Као адвокат ради од 1954. год. Праксу је започео у канцеларији свога оца г. М. К. Намбијара. Специјализовао се за уставно и управно право. Врховни суд Индије именовao га је 1972. год. у ранг адвоката-сениора, што у Индији представља еквивалент за члана Британског крунског савета. Предавач је на Правном факултету Џон Маршал у Илиноису и гостујући професор на угледном Националном правном факултету Универзитета Индије. Сада је председник Међународне организације адвоката земаља јужне Азије, потпредседник Адвокатске коморе Индије, почасни члан Америчке адвокатске коморе и члан Владиног савета Међународног центра за алтернативно решавање спорова у Њу Делхију. Био је председник Удружења адвоката при Врховном суду Индије (1990—91. и 1994—95) и први потпредседник МУА (1993—94). Тек је други представник Азије који је изабран за председника МУА. Води адвокатску канцеларију у Њу Делхију.

адвокатске коморе и у светским размерама, а и у овом делу Европе, веома значајан јубилеј. Из онога што сам чуо у разговору са вашим председником и онога што сам за ово кратко време видео, могао сам закључити да се ради не само о Комори која је изванредно уређена и организована, већ и о Комори која има завидне резултате у очувању независности адвокатуре и која у нашем позиву негује култ етичности а не себичних интереса. Желео бих да додам и то да је мој долазак везан за низ претходних контаката са г. Имреом Вародијем, који је имао лепе перспективе у МУА и чија ме је трагична смрт веома потресла.

С. Бељански: *Да ли у свом мандату имате неку посебну мисију, да ли сте себи поставили неки нарочити циљ?*

К. К. ВЕНУГОПАЛ: Жеља ми је да у току свог мандата проширим утицај МУА и у оне делове света у којима ова организација није довољно позната и афирмисана. Посебно имам на уму територије Африке, Јужне Америке и Источне Европе. Не мислим да је у тим деловима света МУА непозната, али сам уверен да није довољно ефикасна. Ради се о тенденцији која није нова, којој се у МУА придаје значај већ дуже времена. Јапан, Малезија, Сингапур и Хонг-конг, на пример, већ су се придружили МУА као колективни чланови. А када добијемо једног новог колективног члана добили смо, на изванредан начин, и његово комплетно чланство. Том циљу, дакле, бићу и ја посвећен. Размишљам, иначе, и о идеји установљења једног каталога који би представљао неку врсту личне карте сваке адвокатске коморе, са подацима о њеној историји, њеним прописима и тарифама, њеним часницима и другим подацима потребним за тачнији увид и ближу сарадњу.

С. Бељански: *Каква је улога регионалних адвокатских организација и како су регулисани њихови односи са МУА?*

К. К. ВЕНУГОПАЛ: Регионалне адвокатске организације имају веома значајну улогу; ближе су проблемима свог државноправног окружења и у стању су да их разматрају и решавају са већом агилношћу и бољим познавањем ствари. Сама МУА је подељена на регије, па је формирала и регионалне секретаријате, чији је задатак да руководе регионалним удружењима и координирају њихов рад са Унијом. Јужна Азија, на пример, има свој регионални секретаријат.

С. Бељански: *На Конгресу у Мадриду било је доста речи о професионалној тајни адвоката. Сматрајте ли да би требало померити традиционално установљене границе професионалне тајне?*

К. К. ВЕНУГОПАЛ: У Мадриду нисам присуствовао раду секције у којој је расправљано о професионалној тајни. Сматрам да у грађанским стварима адвокат не сме да открије информацију доби-

јену од клијента, јер би иначе озбиљно нарушио принцип поверења и своју комуникацију са клијентом. Али, ако адвокат има сазнање о припреми или извршењу таквог кривичног дела које угрожава фундаментални јавни интерес, он би, у одређеној форми и у одређеном опсегу, то сазнање требало да изнесе, будући да, начелно говорећи, и само непријављивање шкоди јавном интересу. Већина правних система захтева од грађана да пријаве кривична дела. Адвокат је, наравно, у битно другачијој ситуацији. Ипак, када се ради о одређеној врсти кривичног дела, по мом схватању, адвокат би требало да претходно упозори клијента на своју обавезу према друштву и на тај начин клијенту омогући да сам донесе одлуку о поверавању, у складу са његовом савешћу. Ово је мој лични став.

С. Бељански: *Може ли МУА бити задовољна степенем независности адвокатуре у земљама у транзицији и има ли увид у ситуацију адвоката у земљама са тоталитарним, ауторитарним или војним режимима?*

К. К. ВЕНУГОПАЛ: Када се ради о земљама у транзицији питање би требало поставити за сваку земљу појединачно. Постоје разлике и свака генерализација била би нереална. О положају адвокатуре у земљама са тоталитарним, ауторитарним или војним режимима немамо довољно информација. Али и информације којима располажемо говоре да тамо адвокатске коморе нису независне и да су адвокати, који на било какав начин противурече владајућој клици, изложени репресији. Било је случајева да су затварани, па чак и да им је изрицана смртна казна. МУА је управо за овакве случајеве основала Комисију за одбрану адвоката. Ова својеврсна „одбрана одбране“ представља пројекат установљен у циљу заштите адвоката подвргнутих репресији. До сада је МУА протестовала шаљући хиљаде и хиљаде писама властима земаља у којима су се овакви случајеви догађали.

С. Бељански: *Како гледате на однос адвокатуре и политике и на положај адвоката као функционера политичке странке?*

К. К. ВЕНУГОПАЛ: У већини земаља срећемо се са појавом да многи од оних који суделују у процедури припреме закона, који су чланови законодавних тела или су чак политички лидери, потичу из редова адвоката. Разлоге треба тражити у чињеници да, с једне стране, адвокате њихова професија чини независним или мање зависним и, с друге стране, у томе што адвокатима њихова пракса и свеобухватнији приступ проблемима омогућују да буду ефикаснији администратори. Мислим да је то користан тренд.

С. Бељански: *Какве су Ваше идеје о независности судства, како са аспекта институција избора судија, тако и са аспекта самог процеса суђења?*

К. К. ВЕНУГОПАЛ: Нема сумње да судије у свом раду треба да буду потпуно самосталне и независне. Питање је, свакако, какве би то стандарде понашања требало установити да бисмо се приближили нашим идеалима о самосталности и независности. Више међународних организација донело је о томе обавезујућа правила. Сматрам да би било добро да та и таква правила буду прихваћена или самостално установљена у што већем броју земаља. Али не тако што би владе тих земаља наметале своја правила судовима и судијама, јер би их на тај начин поново ставиле у инфериоран положај у односу на извршну власт. Напротив, судије и судови сами би требало да буду креатори кодекса понашања, у које би уграђивали усвојене међународне стандарде.

С. Бељански: *Шта мислите о улози адвокатури у друштвеном животу?*

К. К. ВЕНУГОПАЛ: Осећам да је дошло време да адвокатске коморе широм света заузму значајније место и улогу у друштву. Проблем који омета овај циљ појава је да су адвокати међусобно постали застрашујуће конкурентни, готово у мери каква постоји у бизнису. Често се заборавља да смо ми припадници једне часне професије. Трбало би себи да поставимо два питања: радимо ли *pro bono publico* и како смо у својим земљама прихваћени у јавности. У оквиру овог другог питања још и то да ли смо довољно уважавани. Ако је одговор негативан, време је да реорганизујемо рад адвокатских комора.

С. Бељански: *Желите ли, господине председниче, да нам изнесете свој став о Међународном трибуналу у Хагу за ратне злочине почињене на територији бивше Југославије?*

К. К. ВЕНУГОПАЛ: У питању је веома осетљива тема и ја бих се од одговора радије уздржао.

С. Бељански: *Чак и када бисмо Вам рекли да иђемо без предрасуда и да не бисмо били осетљиви на било какав Ваџ одговор?*

К. К. ВЕНУГОПАЛ: Чак и у том случају.

С. Бељански: *Господине председниче, ја Вам се у име Уредничког одбора „Гласника” и у име Адвокатске коморе Војводине најлепше захваљујем на разговору и њажњи коју сте нам посветили.*

К. К. ВЕНУГОПАЛ: Било ми је задовољство. Надам се да ће још бити прилика за овакве или сличне разговоре.

Др Александар Фајић

Институт за међународну политику и привреду у Београду

ПИТАЊЕ „КОРЕКТИВНЕ ПРОМЕНЕ” И КРИВИЧНО-ПРАВНИ СИСТЕМ*

САЖЕТАК: Аутор анализира теорију Стенлија Кое-на о тзв. другој корективној промени, која се у криминолошком дискурсу ослања на редуковање институционалних структура и унапређење улоге неформалне заједнице. Указује на опасности деинституционализације кривично-правних система и закључује да су шансе за успех ове обрнуто пропорционалне развијености демократске природе система, а директно пропорционалне очуваности традиција и идеја о врлини, које су великим делом независне од демократских друштвених механизма.

Кључне речи: кривично-правни систем, корективна промена, деинституционализација, пенална политика, консензус.

На питање о природи легитимације принудне друштвене контроле, а пре свега њених пеналних облика, надовезује се питање о достижности „корективне промене”. Претпоставка о томе да пенални третман на неки начин производи позитивну „корективну промену” код преступника и да је, стога, како у интересу друштва, тако и у „истинском”, „рационалном” интересу преступника самих, традиционално је један од камена темељаца такозваних „проспективних” покушаја да се заснује конвергенција процедуралне легитимације, принудне контроле, и моралног оправдања. Реч је о томе да у демократским друштвеним системима процедурална легитимација кривично-правне политике, а посебно пеналне политике, није нужно заснована на специфично моралним вредностима, што значи да одређена

* Рад примљен: 23. VII 1996.

кривично-правна политика може бити консензуално легитимна, а ипак неморална, уколико се ради о морално корумпираном консензусу у супстантивном смислу. Познато је, на пример, да постоје заједнице у којима друштвени консензус оправдава разне врсте дискриминације, као што је случај у многим индустријализованим земљама данас у односу на странце и имигранте. Уколико се консензус у погледу ових облика дискриминације замисли као довољан да демократски заснује одговарајуће облике правне регулативе, онда нема разлога не сложити се са закључком да између демократске, доминантно процедуралне, легитимације и моралног оправдања кривично-правне политике не постоји никаква нужна конвергенција ни склад. Један од традиционалних начина за превазилажење овог теоријског проблема било је инсистирање на супстантивној идеји оправдања кривично-правне политике која се заснива на појму „корекције”. Реторика „корекције” у савременом криминолошком и кривично-правном дискурсу, међутим, нипошто није једнозначна и заслужује извесна разјашњења.

Питање „корективне промене” може се схватити у најмање два различита значења: прво, као питање о могућности позитивне промене, или „поправка” оних који су предмет корективног или пеналног третмана (ово схватање садржи одређену резонанцу идеја традиционалних „реформистичких теорија казне” и „теорија образовања”), и друго, као питање о промени доминантних друштвених аранжмана за друштвену контролу путем кривично-правних институција.¹ Нај-

¹ „Реформистичке” теорије казне и „теорије моралног образовања” се обично класификују у оквиру утилитаристичке филозофије казне. Идеје о „моралној реформи” преступника путем казне сежу далеко у прошлост, али можда има смисла помнути да се у једном од својих најизраженијих облика могу наћи код представника енглеске политичке филозофије деветнаестог века — види нпр. Green, T. H., *Principles of political obligation*, Longmans, Green & Company, London 1895, нарочито део насловљен „The right of the state to punish”, стр. 181—205. Грин отворено каже: „Ако казна треба да буде праведна, у смислу да су у њеној примени на одговарајући начин узета у обзир сва права, укључујући суспендована права починиоца кривичног дела, она мора, у границама јавне безбедности, бити реформаторска. Она мора настојати да квалификује преступника за поновно преузимање права. Као реформаторска, међутим, казна мора имати за свој директни објект квалификовање преступника за поновно преузимање права, и мора се тицати искључиво морализације преступника индиректно, у оној мери у којој таква морализација произлази из деловања у складу са правима.” („If punishment then is to be just, in the sense that in its infliction due account is taken of all rights, including the suspended rights of the criminal himself, it must be, so far as public safety allows, reformatory. It must tend to qualify the criminal for the resumption of rights. As reformatory, however, punishment has for its direct object the qualification for the exercise of rights, and is only concerned with the moralization of the criminal indirectly so far as it may result from the exercise of rights.”) — стр. 204. У новије време, различите широко говорећи „реформаторске” теорије казне, или „теорије моралног образовања”, понекад чак излазе из номиналног оквира утилитаристичке филозофије. Рецимо, једна од најутицајнијих савремених „теорија моралног образовања” се декларише као „ретрибутивна”; ради се о теорији Цин Хемптон (Jean Hampton) — вид. Hampton, J., „The moral education theory of punishment”, *Philosophy and Public Affairs*, том 13, 1983, стр. 209—238. Идеја о казни као моралном образовању може се трасирати уназад све до Платона (рецимо у дијалогу „Критон”).

новија криминолошка теорија се далеко више бави овим другим, него првим значењем „корекционе промене”, што, наравно, не значи да је прво питање у било ком смислу занемарљиво. У другом значењу, међутим, реч је више о аспектима друштвене контроле са тачке гледишта *институционалне организације и стрављивости*, то јест кривично-правне политике и њене легитимације. Једна од најобухватнијих анализа доминантних схватања „корекционе промене” у овом другом значењу је већ анализа израелског криминолога Стенли Коена (Stanley Cohen), према којој се могу разлучити најмање две главне „корекционе промене” у овом другом, институционално-политичком смислу, у последња три века.²

Формација „стандардне” улоге кривично-правних институција

Према Коену, прва корекциона промена са ове институционалне тачке гледишта догодила се између осамнаестог и деветнаестог века, и карактерисала се смањењем употребе казне схваћене као нашоње физичког бола, развојем високо централизованог система за контролу криминалитета, прогресивном диференцијацијом између пеналних институција и институција за „збрињавање” некриминалних облика девијантности (као што су различите институције за ментално оболеле преступнике или за заостале у развоју), као и повећаном употребом сегрегације свих форми „девијантности” у специјалним институцијама („purpose-built institutions”), као што су затвори или затворени азили. Овај смер развоја институционалне друштвене контроле је, према Коену, довео до повећане *формализације* процеса контроле девијантног понашања, а пре свега криминалитета. Ово је такође довело и до нагласка на административним аспектима институционалне контроле криминалитета, до уверења у позитивне резултате сегрегације и одвајања преступника од главнине друштва, као и до извесног „хладног реализма” у погледу стварних изгледа за пуни успех напора да се постигне потпуна контрола криминалитета. „Хладни реализам” се огледа у растућој свести о томе да се сегрегација, формалне репресивне институције, централизована кривично-правна и нарочито пенална администрација, као и други аспекти „стандардног” кривично-правног система *не доводе* до значајног смањења стопа криминалитета. Резултат је био скептицизам у погледу могућности ефикасне друштвене контроле с једне стране, и отварање перспектива трагања за алтернативним концепцијама самог кривично-правног система, с друге стране. Ове „алтернативне концепције” живе у криминолошком дискурсу данас, и означавају оно што Коен назива „другом корекционом променом”.

² Вид. Cohen, S., „Social-control talk: Telling stories about correctional change”, у Garland, D. и Young, P. (ур.), *The power to punish: Contemporary penalty and social analysis*, London и New Jersey, Heinemann Educational Books и Humanities Press, 1983, pp. 102–129.

Корени идеје о „деинституционализацији”

Друга корекциона промена у овом институционалним смислу је, дакле, савремена. Она се карактерише повећаном употребом термина као што су „децентрализација”, „плурализам стратегија”, „деформализација”, „декриминализација”. Ови термини, према Коену, сугеришу заобилажење централизованог система за контролу криминалитета, па чак и његово „размонтирање”. Поред тога, повећана употреба термина као што су „делегалација”, „депрофесионализација”, „демедикализација”, и њима сличних у криминолошком дискурсу сугеришу извесно неповерење у монопол експерата и професионалаца у сфери „кривичне правде” („criminal justice”). Коначно, термини као што су „декарцерација” („decarceration”), који означава напуштање нагласка на употреби затворских мера, „деинституционализација” и њима слични сугеришу револт против традиционалних институција затворског типа, револт који се данас негује пре свега под теоријским покровитељством такозване „аболиционистичке” криминологије.

Ова друга корекциона промена показује извешан „комунитаристички дух”, перцепцију заједнице као доминантно позитивне, то јест једну перцепцију обојену неком врстом носталгије за суштински пред-модерним и прастарим моделима контроле девијантног понашања који су били готово у потпуности засновани на неформалној заједници, а не на институцијама.³ Ови механизми су претходили индустријализованом друштву и његовим високо технократизованим режимима институционалне контроле криминалитета. Оно што овде треба посебно уочити јесте да, на нивоу вредности, ако је Коен у праву, носталгија за овим „комунитаристички” схваћеним моделима неформалне друштвене контроле одражава не уверење да треба на-

³ „Пред-модерни” механизми контроле онога што је тек касније почело да се назива „криминалном” девијантношћу (са појавом кривичног закона и институционализацијом друштвене контроле) могу се пронаћи и данас у неким деловима света. Рецимо, многа племена у Пацифику и данас кажњавају убиство тако што се сви чланови племена окупе у центру насеља, „преступник” се потом поставља у центар круга, окружен осталим члановима племена, који узвикују осуде, али се иначе уздржавају од физичког насиља, након чега се један или више најближих мушких сродника жртве „свете” „преступнику” тиме што му, на дисциплинован начин, уз надзор племенских старешина, задају одређени број удараца копљем у бутину. Број удараца, бар у извесном смислу, не одговара модерној концепцији „правде” и „осуђивања”, јер није одређен правилима — о њему одлучују старешине *ad hoc*, зависно од тога колико се „преступник” каје, каква му је физичка конституција (колико може да издржи), итд. Овде је битно нагласити да по правилу никада не долази до смрти преступника, и да се ударци копљем задају у бутину зато што је на тај начин вероватноћа повреде виталних органа готово занемарљива. Дешава се да преступници добију разне врсте инфекција које могу бити фаталне, али то није значење ове врсте „казне”. Ова пракса и данас постоји међу Абориђанима у Аустралији. Познато је, такође, да многа индијанска племена у Северној Америци користе привремено изгнанство у изоловане делове планина да би „прочистили дух” преступника. Еквивалентни облици неформалне друштвене контроле могу се наћи у већини других преинституционалних заједница широм света.

пустити институције — то би било бизарно у савременим условима, већ извештан утисак, на општем плану, о наглашеном контрасту између морализујуће идеје о по претпоставци „доброј” (интегративној) заједници на једној страни, и по претпоставци „лошој” (сегрегативној) институцији, на другој страни.

Коен, другим речима, истиче растућу свест о томе да, иако је либерално-демократски контекст „кривичне правде” заснован на идејама о једнакости и слободи, његов мање или више искључиво консензуално-процедурални легитимацијски аспект може довести до дезинтеграције свести о истинској заједници, до радикалне поделе на легитимне и нелегитимне сфере друштва, и на неку врсту хроничне, структурне конфронтације делова друштва са институцијама. Консензуална већина тако може довести до формирања једног готово потпуно ексклузивистичког кривично-правног система који захвата само интерес већине, док потпуно занемарује интересе дисензуалних мањина, укључујући ту и права преступника. Ово је идеја која, у извесном смислу, подсећа на Де Токвилов (Alexis de Tocqueville) појам „тираније већине”.⁴ Као реакција на ове последице, према Коеном мишљењу, појављују се сентименти супротстављени индивидуализму, „комунитаристички” сентименти који сугеришу да пажњу треба обратити на специфично „комуналне” узроке криминалитета, узроке уграбене у устројству политичке заједнице, као и на могућности за увођење структурних промена у заједницу, које би довеле до редукције криминалитета на нерепресиван начин.⁵

Идеја о „доброј” заједници

„Принцип заједнице”, у овом контексту, тако служи као „премошћујући појам”: првобитно се целокупан посао криминологије, по претпоставци, састојао у обради питања о томе шта и у којој мери оправдава репресивну друштвену контролу, као и које су принципијелно најбоље стратегије за спровођење контроле, у светлу различитих теорија о пореклу криминалитета. Ово оправдање репресивне контроле је битно одређено чињеницом да је, у фундаменталном смислу, легитимацијска основа, па тиме, индиректно, и „субјект” контроле консензуална друштвена већина, док је њен „објект” или „предмет”, одређена дисензуална мањина (кад је реч о контроли криминалитета, група преступника). Када је реч о преступницима као „дисензуалној мањини”, онда треба имати у виду да се ради о једној релативно неконтроверзној концепцији дисензуса, која се позива на

⁴ Вид. De Tocqueville, A., *Democracy in America*, Random House, New York, 1945.

⁵ На ову дискусију се надовезују предлози за „конкретну комунитаристичку криминологију”, од којих је један од најексплицитнијих присутан у Ellis, R. и Ellis, C., *Theories of criminal justice: A critical reappraisal*, Longwood Academic, Wakefield, New Hampshire, 1989.

чињеницу да преступници, по дефиницији, не уважавају правно-друштвене норме у оној мери у којој их уважавају грађани који се покоравају закону. Међутим, на дубљем нивоу, може се аргументисати да је ова идеја о преступницима као учесницима у било каквом теоријски значајном дисензусу у ствари неоснована. Може се тврдити да, рецимо, преступници злоупотребљавају претпоставку да ће, у нормалним околностима, већина чланова заједнице поштовати закон и друга правила, и да они великим делом изводе реалну могућност злоупотребе правила управо из могућности разумног ослањања на претпоставку да већина становништва неће учинити исто. Када би, на пример, свако на улици био наоружан и спреман на пљачку или на убиство у било ком тренутку, онда криминал као криминал очигледно не само да не би био различит, него не би имао ни стратегијског смисла: био би исувише ризичан и корист од њега би била исувише мала за количину ризика. С обзиром на то да сви грађани инвестирају одређену количину поверења у друге у свакодневном животу, или одређену количину „социјалног капитала” — с обзиром на то да, на пример, већина њих не носи оружје када се шета улицом, са стратегијске стране „има смисла” упуштати се у криминалне радње, јер је вероватноћа успеха у границама разумног, и, зависно од околности, корист може бити схваћена као довољна да оправда ризик. Ово је једна врста анализе проблема поверења који се, у општем облику који није нужно повезан са проблемом криминала, може наћи код немачког социолога и филозофа Никласа Лумана (Niklas Luhmann), у монографији под насловом *Поверење (Vertrauen)*.⁶ У овом контексту, даље, могло би се аргументисати да преступници у ствари деле вредности заједнице, и да су они у ствари у потрази за истим оним добрима и вредностима за којима и остатак заједнице, с том разликом што преступници себи допуштају недозвољене стратегије за њихово достизање, било у објективном недостатку легитимних начина, било услед жеље да заобиђу препреке које такви легитимни начини претпостављају. Дакле, могло би се, у овом контексту, тврдити да преступници у ствари *учесћују у консензусу* око вредности, али да једноставно „узурпирају” право на слеђење нелегитимних путева ка тим вредностима. У извесном смислу, ово је претпоставка коју усваја пољски филозоф и правник Војциех Садурски (Wojciech Sadurski).⁷

Традиционалне теорије полицијског рада, судског кривичног поступка, као и рехабилитативне подршке и надзора након извршења казне су се концентрисале на истраживање граница у којима је спровођење принудних облика друштвене контроле легитимно у

⁶ Luhmann, N., *Vertrauen*, Ferdinand Enke Verlag, Frankfurt, 1979.

⁷ Вид. Sadurski, W., *Giving desert its due: social-justice and legal theory*, Reidel, Dordrecht, 1985. Овај аутор дугује захвалност проф. Садурском за дискусије и коментаре релевантних схватања из поменутог дела.

контексту права дисензуалних група.⁸ Реч је о томе да је криминологија првобитно тежила да интерпретира институције као „агенте” или „представнике” заједнице која је свесна потребе да сама себе контролише; законске компетенције и дискреција којима институције контроле располажу тако су оправдане указивањем на неспособност неформалне грађанске заједнице да своје интересе директно заштити од облика понашања који крше правила и прете јој, а да истовремено не изазове било анархију, било сурово угрожавање претпостављених граница које се постављају на количину легитимне употребе силе против у релевантном смислу дисензуалних појединаца и група. Овде се, наравно, намеће паралела са чувеном дистинкцијом између „владавине права” и „владавине људи” (у смислу самовоље појединачних људи и специфичних група) („rule of law” и „rule of men”).⁹ У овом контексту, од институција се очекује да осигурају како легитимност репресивних мера контроле, у складу са „владавином права”, тако и ефикасност саме правне контроле у стратегијском смислу.

Од институција се, у овом теоријском оквиру, очекује да буду легитимационо стабилније од неформалних одговора на криминалитет од стране неформалне заједнице (ово би могло да се претвори у колапс владавине права и крунисање „владавине људи”, уколико би се, на пример, „контрола криминалитета” и сама отела контроли и претворила у неконтролисану освету). То значи да се институције легитимишу у принципу и у дугорочној перспективи, и да се, у нормалним околностима, не могу лако „делегитимисати” тренутним и краткотрајним „хиром” конкретне заједнице. Од њих се такође очекује да буду ефикасније у контроли криминалитета него што би биле масовне неформалне реакције заједнице, уз минимум принуде. Задатак институција, њихова неопходност и легитимацијска основа су, дакле, у овом контексту, разумљиво схваћени у складу са нагласком на заједници и њеном формативном утицају на право. Институције су, другим речима, неконтроверзно схваћене као „службеници” заједнице — између њих и заједнице у овом смислу не постоји никакав јаз или конфликт, нити има смисла говорити о контрасту између „добре” (интегративне) заједнице, и „лоше” (деинтегративне) заједнице, у поменутом Коеновом смислу.

Поента Коенове анализе је у његовој интерпретацији „накнадних”, „новијих” догађаја у развоју система друштвене контроле, као и криминологије као дисциплине. Према његовој анализи, у току

⁸ За одговарајући преглед неких теорија и филозофских схватања о овим проблемима вид. Kipnis, K., *Philosophical issues in law: Cases and materials*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1977; за нека конкретнија разматрања вид. Baldwin, R. и Kinsley, R., *The police and police powers*, Quartet, London, 1983; Box, S., *Deviancy, reality and society*, Holt, Rinehart and Winston, London, 1981; Wilson, J. Q., *Thinking about crime*, Basic Books, New York, 1975.

⁹ Ово је једна дистинкција коју је на нарочито продуктиван начин обрадио Цереми Волдрон — вид. Waldron, J., *The law*, Routledge, London, 1990.

овог развоја постало је очито да су институције створиле сопствени свет; свет у који јавно мњење често не продире довољно, који љубо-морно чувају они који своју структурну улогу у друштву виде у администрацији контроле. Према Коеновој анализи, може се закључити да је овај „свет” изузетно осетљив са легитимацијске стране, јер се у њему дистрибуира одрицање, наношење бола, и репресија, у форми пеналних мера које, по самој својој природи захтевају пажљиво морално и процедурално оправдање. Потреба за овом врстом оправдања је нарочито уочљива услед специфичне, великим делом аутономне позиције у друштву коју институције принудне контроле уживају. Коен ово креирање одвојеног света од главног вредносног света заједнице изводи из речника криминологије, који интерпретира као одраз настојања, на страни консензуалне већине вредносно интегрисаног, легитимног дела друштва, да се превазиђе зид који контролне институције репродукују. Према његовом мишљењу, ова реакција на институционализацију, присутна у позивима на „деинституционализацију”, „депрофесионализацију”, итд., илуструје чињеницу да смер промена система кривично-правне друштвене контроле у овом и следећем веку треба да буде рушење зида између „света институција” и „света обичне јавности”, и веће директно учешће заједнице у ономе што је постало готово искључиви домен институција. Коенова анализа сугерише да би смањивање формалне структуре и формалног карактера кривично-правног система повећало како степен консензуално-процедуралне легитимности контролног система, тако и степен конвергенције између овог типа легитимације и моралног оправдања истог тог система.

Идеја о „деинституционализацији” као додирна тачка екстрема „комунитаризма” и либерализма

Горња претпоставка о продуктивним ефектима деформализације система у смислу ојачавања његове демократско-легитимацијске основе, и моралне димензије саме процедурално-демократске легитимације, није заснована само на комунитаристичкој политичкој филозофији, која наглашава улогу заједнице и њених традиција у великој мери насупрот улози формалне друштвене организације и њених институција. Мора се приметити да се овде екстремни додирују, јер је Коенова идеја о „другој корекционој промени” у смислу деформализације и редуковања институционалних структура, у важном смислу, такође у складу са изузетно важним елементима либералне традиције, то јест пре свега са традиционалним либералним принципом „минималне државе”. Идеја Адама Смита (Adam Smith) о „држави — ноћном чувару” („the night watchman state”), ојачана аргументима савремених, екстремних „анархистичких” либерала као што је Роберт Нозик (Robert Nozick), све је популарнија, бар у имплицитном смислу, у криминолошком дискурсу о ономе што Коен назива „другом

корекционом променом”, као и у релевантним дискусијама у контексту јуриспруденције.¹⁰

Идеја о потреби да се промовише и унапреди улога неформалне заједнице насупрот формализованом државно-институционалном апарату, оличеном у кривично-правним институцијама филозофски је сан политичких теорија које заговарају такву неинтрузивну државу која би „изнајмљивала” своје „услуге” грађанима путем фигуративног „издавања ваучера”, тако да би сваки грађанин могао слободно да бира оне конкретне аспекте традиционалне контролне и регулативне функције државе којима је спреман да се подвргне, и од којих, за узврат, очекује неку врсту друштвене користи. Ово је, рецимо, сценарио на који фигуративно алудира Роберт Нозик, и то би, по његовом мишљењу, довело до једног минималног консензуса у погледу „минималних институција”, које би оличавале оне функције државе без којих практично ниједан грађанин не може, као што је рецимо функција организације безбедности и одбране од могуће агресије.¹¹ Нозик сматра да у таквом случају све оне функције државе које превазилазе овај базични ниво минималног консензуса не би биле обавезујуће на универзалном нивоу — грађани би могли да се, у метафоричком смислу, „претплате” на специфичне облике државне заштите, као што је рецимо социјално осигурање, или здравствене услуге, па и заштита од криминала, али било која од ових функција државе би зависила од мање или више универзалног консензуса када се ради о томе да ли би постала универзално обавезујућа или не.

Нозикова намера у овом објашњењу, очигледно, јесте да створи један легитимациони контекст за друштвене институције, чак и ако је то могуће само на теоријском плану, у коме би постало јасно како легитимација институција зависи од слободног избора грађана, и како се, према његовом мишљењу, проблеми повезани са том легитимацијом, у принципу, могу одстранити потпуним поистовећивањем *de facto* домена активности државних органа са конкретним, *de facto* облицима и количином консензуса и одлуком грађана у погледу тога које су функције институција истински неопходне. Нозик у овом иде толико далеко да питање легитимације специфичних, појединачних функција државе своди на питање не заједничких, већ индивидуалних избора појединца, при чему се појединци „претплаћују” на грађанство (у смислу речи „subjecthood”) државе у специфичним контекстима појединих функција државе. Обзиром на то да је ово „претплаћивање” потпуно добровољно, домен репресије, и домен легитимације институција, одређени су индивидуалном демократском вољом — дакле једна ситуација која, на теоријском плану, тешко да може постати транспарентнијом него што већ јесте.

¹⁰ Вид. Smith, A., *The wealth of nations*, ур. Skinner, A., Е. P. Dutton (Penguin Books U.S.A. Inc.), New York, 1910; Nozick, R., *Anarchy, state and utopia*, Basil Blackwell, Oxford, 1974.

¹¹ Nozick, R., *ibid.*

Проблем са овом врстом „елиминације” проблема у погледу легитимације институција је да, колико год да је „једноставна” на нивоу апстракције од друштвене стварности, она је исто толико неприменљива, чак некохерентна када се имају у виду неке околности делегирања ауторитета у друштву и нарочито околности „кризе безбедности” коју представљају специфични облици криминалитета. Да би држава могла одржавати своју функцију и да би друштвена контрола уопште постојала, мора постојати идентитет и континуитет институција, њихових компетенција, права и дужности, мора постојати правни систем у оквиру кога се дефинише улога државе, и — самим тим — мора постојати граница мери у којој било који *de facto* консензус или дисензус, било које *de facto* заједнице или њеног дела, у погледу било ког аспекта социјалне политике, а нарочито у погледу кривично-правне политике, има директан формативан или деструктиван утицај на специфичне институције. Стога се консензус као легитимациони принцип дефинише у дуготрајној временској перспективи, а не у контексту *de facto*, чак *ad hoc* ситуација и специфичних институција и њихових специфичних активности.

Ако постоји генерални консензус у погледу тога да треба да постоји одређени тип друштвене контроле, и да је разуман начин спровођења те врсте контроле, рецимо, да треба да постоје затвори у којима затворенике треба третирати оштро и принципијелно, али у границама фер третмана и поштовања људских права, онда то не значи да је постојање индивидуалних затвора, са индивидуалним затвореницима, у појединачним деловима друштва, са специфичним облицима дисциплине, такође нужно предмет консензуса заједнице. У оквиру генерално консензуално легитимисаног затворског система постојаће затвори у погледу којих јавност има озбиљне сумње, у којима се дешавају злоупотребе људских права, и које стога треба посебно контролисати институцијама самог система. Постоји вероватноћа, која није занемарљива, да систем великим делом постане сам себи циљ, и да се устали на такав начин да је ефективна контрола по начелу демократске транспарентности само делимично могућа, или у појединим његовим деловима чак и практично немогућа. То значи да у системима који су засновани на процедуралној консензуалној легитимацији увек постоји могућност једног хроничног дефицита легитимације, као што је раније поменуто — али то ни пошто не значи да је Нозиково анархистичко „решење” било теоријски, било практично применљиво.

Ова анархистичка струја либералне политичке филозофије је опасно блиска екстремном комунитаризму, у коме воља заједнице, њени обичаји, вредности и концепције доброг и лошег представљају коначни критеријум за процену активности и понашања било код од њених чланова.¹² Када би Нозиково решење заиста било примењено, на нивоу експеримента, а заиста нема много разлога за веровање да

¹² Вид., нпр., MacIntyre, A., *After virtue*, Duckworth, London, 1981.

би оно могло бити примењено у било којој постојећој заједници, прва дилема коју би требало решавати била би у вези са начином на који би вредности заједнице одређивале *de facto* изборе које појединци чине у погледу легитимације појединачних аспеката државе и њених институција. Ако не постоји држава која је бар делимично независна, бар у аспекту свог постојања, од конкретне популације конкретне заједнице у конкретном, *de facto* историјском тренутку, у неким конкретним околностима, то јест ако је држава само једна флексибилна структура чији се поједини делови и „услуге” појављују и нестају према томе како поједини грађани одлуче (све и када би ово било теоријски и практично изводљиво), онда, чак ни на апстрактном плану, не би постојало ништа што би могло да ограничи или принуди *de facto*, конкретну заједницу — рецимо популацију једне земље једног одређеног дана у одређеним политичким и другим дневним околностима — на одређене облике понашања. Овде се не ради о некој репресивној и тиранској принуди, већ рецимо о томе да, без обзира на то како се осећамо или какве су дневне околности у било ком одређеном тренутку у нашој држави, ми имамо одређене институционалне обавезе, имамо право и норме понашања, легитимна узајамна очекивања која се протежу кроз дуже временске периоде, који нас принуђују да чинимо одређене ствари у одређеним околностима и да се од чињења других ствари уздржавамо, јер једино таква регулација омогућава заједнички живот, предвиљивост и континуитет без којих би сам пројект заједничког живљења био немогућ.

Осим тога, када би држава заиста била оваква флексибилна структура „услуга” на основи индивидуалне легитимације, онда би заједница, то јест неформална заједница, коју „друга корекциона промена” тако идеализује, могла наметнути, на било које начине, своје вредности мањини и у далеко већој мери него што је случај у процедуралној консензуалној демократској политици легитимације институција и власти на општем плану. Не би се, дакле, радило о структурној неравноправности дисензуалних група у смислу њихове по дефиницији маргиналне улоге у процесу консензуалне легитимације правног система и других облика званичне друштвене контроле, већ би могло доћи до директне стигматизације и физичке принуде од стране већине у односу на дисензуалну мањину не само да се покорава правилима већине, већ и да изражава оне изборе и вредности, и да легитимише оне аспекте институционалне контроле, које већина подржава. Ово би могло попримити размере насилничке опресије, и држава би, по дефиницији, у овим околностима била лишена било какве ауторизације да интервенише, да заштити права дисензуалних група чак ни на минималном нивоу, нити би имала средства да то учини. Дакле, права дисензуалног дела заједнице би била далеко горе угрожена него што то по природи ствари јесу у процесу демократске консензуалне легитимације.

Ако је консензуална већина заједнице довољно нетолерантна, или искључива у погледу вредности које прихвата и избора за које се опредељује, онда би сваки дисензус у друштву могао постати потпуно немогућним, и овај замишљени „идеални сценарио индивидуалне слободе од државе” кроз перспективу индивидуалне легитимације могао би постати идеални сценарио потпуне репресије од стране већине — дакле поново једна радикализована визија тираније већине. Управо из овог разлога, заговорници значајних компетенција државе и њених институција, а пре свега правних институција контроле друштва би овде вероватно оправдано приметили да се можда ради о чињеници да заједници самој на инхерентан начин „треба” контрола и регулација која је у значајном смислу „споља” у односу на било који специфичан, просторно и временски одређен и омеђен облик „спонтаног” легитимационог одговора њених *de facto* чланова, дакле једна контрола које није потпуно независна од легитимације унутар друштва, али која потиче од сталног и делимично аутономног правног система који није предмет опозива од било које *конкретне* генерације грађана, у било ком *иррегуларном*, и у било којим *специфичним околностима*. Заједница може захтевати промену форме права и институција, али ниједна *de facto* заједница не може разумно и оправдано опозвати право и институције у име консензуалне воље, уколико не жели да произведе могућност произвољне тираније. *Деинституционализација, дакле, има своје мрачне стране и теоријска ограничења, у принципима као и у пракси.*

Опасности „деинституционализације”

„Ментални експеримент” горњег типа у вези са Нозиковом верзијом анархизма и њеном везом са Коеновим описом „друге корекционе промене” на филозофском и теоријском плану, илуструју неплаузибилност саме анархистичке идеје у овом контексту. Заговорници „друге корекционе промене”, наравно, не подржавају потпуни опозив институција, али је битно приметити да се у сваком позивању на регулацију криминалитета у оквиру заједнице „директно” од стране заједнице, а не од стране њених институција које су ограничене и одређене правом, увек крије опасност произвољности и нарушавања начела праведности. У овом контексту, постаје јасно у којој мери теоријска матрица легитимације правног система објашњава аспекте друштвене контроле у великом броју контекста, па и у контексту специфичних трендова у криминолошким схватањима институција и домена њихове оправдане улоге у контроли криминалитета.

Слабости идеје о „другој корекционој промени” делимично се одражавају и у чињеници да њен романтизам, као и „прагматизам”, „анти-професионализам”, „сентиментални анархизам” (термини које Коен користи у својој анализи), чврсто укорени у њеним препорукама за кривично-правну политику (или њено „размнтирање”),

нису произвели никакву значајну промену стварности друштвене контроле. Ова контрола је још увек, како Коен закључује у истом тексту, у врло великој мери центрирана на улогу државних органа, што се у контексту горње дискусије показује неопходним. Док би, према овде изнесеним аргументима, вероватно постојало више уверљивих разлога за страх од једне потпуно од специфичне *de facto* заједнице зависне друштвене контроле, него за оптимизам у погледу њених последица, Коен и сам закључује да по свему изгледа да чак ни умерени циљ „друге корекционе промене” није постигнут: повећање количине контроле институција од стране заједнице у многим деловима света је довело до поштравања многих облика контроле заједнице саме од стране институција, јер се показало да заједница сама жели да буде контролисана оштрије — дакле резултат је у многим случајевима супротан очекиваном.

Количина легитимне репресије, дакле, зависи од супстантивних вредности, а не од количине консензуса — тривијално, консензус може бити потпун, али његов супстантивни садржај у смислу вредности може бити такав да води до повећања количине репресије; другим речима, процедурална легитимација која се одваја од институција самих по себи и још више се заснива на „директним” изборима и жељама заједнице, неформалне заједнице чак, нипошто није гаранција смањења количине принуде. Ово потврђује закључак да, када би заједница била остављена сама себи да спроводи неинституционализовану „само”-контролу, количина принуде не би нужно била смањена — напротив, могло би доћи до њене праве експлозије.

Закључак: питање поверења и идеја о корекцији заснованој у неформалној заједници

У поменутој анализи, Коен закључује да идеолошке „приче” о романтизованим идејама „корекционих промена” произлазе из *структурних позиција* оних које те „приче” производе у друштву, из њихових стратегијских интереса, амбиција, итд. У правилу, творци тих „прича” су веома политични — већина су или творци социјалне политике или експерти који ту политику спровode. Стога у Коеновом контексту постоји вероватноћа да чак и аболиционистичка криминологија, којој се он у великој мери придружује, утолико уколико се расправља искључиво са пиједестала оних који производе облике социјалне политике и званичне у том погледу, подлеже опасности да промаши смисао обраћања онима који су под директним теретом система принудне институционалне друштвене контроле. Услед структурних позиција већине оних који су обично у могућности да покрену питања о легитимацији и оправдању, рецимо, пеналне политике са разумним степеном кредибилитета у јавности и ефективности у смислу промена у систему (као што су разни званичници пеналног система, или други „званичници заједнице друштвене кон-

троле”, како их Коен назива), постоји велика вероватноћа да оно што они кажу неће бити уверљиво за оне који су „мета” система — рецимо, за затворенике. Ово је једна свакодневна и тривијална чињеница којој се, наравно, нико не чуди, али она, опет, открива аспекте принципијелног стања ствари у погледу ефеката, рецимо пеналног система, на стање поверења у заједници. Јаз који репресивне мере контроле стварају, по природи ствари, у заједници, дубоко дели чланове заједнице. Он ствара интензивно неповерење на обе стране пеналне политике, и практично онемогућава било какав непенални дијалог између администратора санкција и других процедурално „леgitимних” субјеката који су у ту администрацију укључени, с једне стране, и оних који су „објект” санкција, с друге стране. Стога постоји вероватноћа да ће чак и реторика аболиције бити схваћена као заснована на појединачним структурним интересима и аспирацијама креатора пеналне политике, док истинска брига за интересе и права оне дисензуалне мањине која је предмет санкција, у овом случају преступника, бива перципирана као не нарочито уверљива вербална димензија пеналне политике.

Овде, наравно, није реч о томе да се треба чудити чињеници да они који су кажњени од стране система немају нарочитог разумевања за сам тај систем и оно што он каже, чак и онда када је реторика промене система бар наизглед руковођена бригом за интересе оних који су његова „мета”, као у случају аболиционистичког дискурса у пенологији. Та врста неповерења је, с једне стране, природна. Међутим, оно што је овде значајно у контексту „корекционих промена”, а нарочито такозване „друге корекционе промене” која води ка деинституционализацији и депрофесионализацији система (рецимо увођење разних механизма алтернативног „разрешавања конфликта”, и томе слично уместо судских процеса у не претерано озбиљним случајевима кривичних дела), јесте то да ове промене, које се позивају на одбацивање најформалнијих аспеката система принудне институционалне друштвене контроле, немају велике шансе на успех ако је ситуација поверења са две стране пеналне политике са којом се суочавају дубоко деградирана, као што је, по свој прилици, случај.

Ако се, у складу са претпоставком о негативним последицама консензуалне, процедуралне легитимације социјалне, а нарочито кривично-правне, политике, мора рачунати са подељеношћу заједнице на узајамно неповерљиве консензуалну већину и неконсензуалне мањине, онда су могућности делимичне деинституционализације и деформализације система угрожене од самог почетка. Њихове конкретне шансе на успех ће, међутим, у великој мери зависити од конкретних околности и друштвене атмосфере у смислу очуване количине интегритета заједнице и узајамног поверења њених консензуалних и дисензуалних чланова. То значи да су шансе за успех деинституционализације кривично-правних система обрнуто пропорционалне узнапредовалости чисто процедурално-леgitимацијске, демократске природе система, а директно пропорционалне очуваности

остатака супстантивних „комуналних” вредности, традиција и идеја о врлини које су, великим делом, независне од демократије и демократских друштвених механизма.

THE QUESTION OF „CORRECTIVE CHANGE” AND THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM

Dr Aleksandar Fatić

Summary

In recent criminological discourse, considerable emphasis has been placed on initiatives for deinstitutionalization, deformalization and liberalization of the regime of criminal justice institutions and policies. This initiative, which is largely contemporary, follows an earlier trend, which insisted on segregation of „deviants”, on the centralization of the criminal justice apparatus, and on a certain „cold realism” regarding the real possibilities for inducing positive behavioural changes in the populations of „deviants” by restrictive and particularly penal measures. This older view thus implied that, although punishment and other restrictive practices did not in fact „reform” offenders, or encourage them in any way to become more legitimate members of society, it was the best and safest way for handling criminal deviance society could possibly come up with.

These two paradigms, or views, are sometimes labelled „the first” and „the second correctional change”. The first correctional change characterized the nineteenth and the beginning of the twentieth century. This is the older view mentioned above. The second correctional change, insisting on liberalization and deformalization, is a product of this day.

Apart from presenting the two theoretical paradigms and some elements of the background of labelling them „correctional changes”, this paper attempts to show that the real constructive potential of the „second correctional change” depends on traditional values and virtues nurtured in the informal community, and that it does not appear to stand in any positive correlation with contemporary values and organization of the system. The reason for this is that, even if institutions could be significantly reduced, which is far from being uncontroversially acceptable, the real impact of informal procedures in place of formal ones will depend on the status of inter-relationships of trust in the informal community, namely the trust between the *two sides* of penal policy, including the consensual majority of the democratic public on the one, and the dissensual minority of „deviants”, on the other hand. The paper argues that the *de facto* level of this trust is unsatisfactory, given that in liberal social arrangements interest is what governs social policy, and the interests of the majority of the consensual public stand largely opposed to the interests of the dissensual minority. This means that there is likely to be a great deal of reluctance on the two sides of the „control divide”, and particularly on the two sides of the penal divide (the convicted and penalized offenders and the administrators of criminal justice) to invest trust in the belief that this structural opposition which leads to confrontation and „the control effort” can be eliminated and informal mechanisms of overriding cooperation and optimization put in its place. In any particular case, with any particular society, the paper argues, the success of informal strategies which many abolitionists are proposing these days, within the paradigm of „second correctional change”, always depends on how vital the older, informal *virtues and values* are *within* the institutional texture of the system, and how easily and quickly they can be brought back into operation. This question, the paper concludes, is to a considerable extent independent of the question of the virtues and vices of the system itself.

Key words: criminal justice system, corrective change, deinstitutionalization, penal policy, consensus.

Игор Павличић

адвокатски приправник у Новом Саду

КОНСТИТУИСАЊЕ МЕЂУНАРОДНЕ ТРГОВИНСКЕ АРБИТРАЖЕ*

САЖЕТАК: Централно питање које се поставља у споровима који се решавају путем арбитраже је управо сама техника конституисања арбитраже. Уколико није претходно прецизно дефинисана, долази до проблема који се тешко могу решити и због тога је неопходно ово питање регулисати у самом арбитражном Уговору.

Кључне речи: Арбитар, Међународна трговинска арбитража, арбитражно веће, Орган именовања.

Арбитража је као начин решавања спорова општеприхваћена у свету. То није нимало чудно, јер арбитража решава првенствено спорове између привредних субјеката, који због своје природе захтевају хитно решавање. Трговина је одавно прешла националне границе и данас је фактички појам трговине неспојив са појмом националног, што се најбоље види из односа трговинских партнера. Нпр. Савезна Република Немачка је други трговински партнер Израелу после САД, иста земља је била први трговински партнер бивше СФРЈ, а познато је да су односи ових земаља у скоријој прошлости били за већину људи незамисливи.

Арбитражни поступак је приликом решавања спорова далеко краћи, стручнији, бржи и јефтинији. Арбитражно веће може много већу пажњу да посвети конкретном пословном спору јер није оптерећено бројним споровима као државни судови. Арбитри се могу бирати из реда најстручнијих људи из свих професија и струка, а у

* Рад примљен: 25. VI 1996.

директној зависности од конкретног пословног спора. У арбитражи нема вишестепености, нема права жалбе, те због тога спорови се могу много брже решавати јер арбитражна одлука има снагу извршног судског наслова.¹

Када се узме у обзир чињеница да око 70% светске трговине, односно промета робе се одвија поморским путем, да роба која се превози бродом од полазне луке па до луке опредељења промени више власника, јасно постаје зашто је арбитража погодна за решавање спорова који настају у оваквим ситуацијама. Шта би значило у предметном случају и какве би последице имало чекање на исход судске одлуке која би била резултат покретања спора пред судом неке земље, када је добро познато колико трају судски спорови. Било би пак са друге стране сувише поједностављено рећи да странке своје спорове поверавају арбитражама с циљем да избегну државне судове. Једноставно, природа спора је таква да арбитражно решавање има предност. Редовни судови решавањем спора императивно одлучују шта коме припада, односно пресуђују у корист једне странке. У арбитражним споровима овакво решење није увек пожељно. Међународне трговинске арбитраже им омогућавају решавање спора које је прихватљиво за оба субјекта, и које странкама пружа могућност да наставе пословну сарадњу, тј. пружа им могућност компромиса.

Извори за регулисање међународне трговачке арбитраже

Сви извори за регулисање међународне трговачке арбитраже се могу поделити у две групе:

- 1) извори међународног карактера
- 2) национални извори.

1) Све изворе за регулисање међународних трговачких арбитража можемо поделити у три групе:

- а) међународне конвенције,
- б) међународна арбитражна правила и
- в) правилници институционалних трговачких арбитража.

а) Међу међународним конвенцијама које регулишу област међународних трговачких арбитража треба истаћи:

- Женевски протокол о арбитражним клаузулама из 1923,
- Женевска конвенција о извршењу страних арбитражних одлука из 1927,

¹ Једноступеност се може посматрати и као негативна страна а евентуалне неправилности се не могу касније исправити неким правним леком.

— Њујоршка конвенција о признању и извршењу иностраних арбитражних одлука из 1958,

— Европска конвенција о међународној трговинској арбитражи из 1961,

— Конвенција о решавању инвестиционих спорова између држава и грађана других држава из 1965.

б) Посебан значај међу изворима који регулишу област међународних трговинских арбитража имају правила појединих арбитража, од којих посебно:

— Арбитражна правила Економске комисије УН за Европу из 1966,

— Арбитражна правила Економске комисије УН за Азију и Далеки исток из 1966,

— Правила о арбитражи Комисије УН за међународно трговинско право (Арбитражна правила UNCITRAL-а) из 1976,

— Правила о мирењу Комисије УН за међународно трговинско право (Правила о мирењу UNCITRAL-а) из 1980,²

— UNCITRAL Модел—Закон из 1985 (На XVIII заседању Унцитрала одржаног од 3—21. 06. 1985. год. у Бечу текст Модел—Закона је дефинитивно утврђен и усвојен и поднесен Генералној скупштини УН која га је својом резолуцијом од 11. 12. 1985. год. препоручила свим државама чланицама ради усвајања одредби Модел-Закона у њихова национална права о међународној арбитражи).

в) Свака институционална трговинска арбитража доноси свој правилник којим регулише начин решавања спорова који се пред тим арбитражама појављују. Од ових правилника треба издвојити:

— Правилник о мирењу и арбитражи Међународне трговинске коморе,

— Правилник Арбитражног суда у Лондону,

— Правилник о мирењу и арбитражи Трговинске коморе у Цириху,

— Правилник трговачке арбитраже Америчког удружења за арбитражу,

— Правилник о спољнотрговинској арбитражи при Привредној комори Југославије.

2) Национални извори

Свака држава својим националним законодавством регулише питање арбитраже како у границама те државе, тако и питање признања и извршења одлука које су донеле међународне трговачке арбитраже. У нашој земљи у овој области су најзначајнији следећи закони:

— Закон о парничном поступку, глава тридесетпрва,

— Закон о страним улагањима.

² Правила UNCITRAL-а биће примењена везано за арбитражу око града Брчког.

Избор арбитра

Арбитар је особа која је у старијем римском цивилном поступку доносила пресуду на основу слободног расуђивања, за разлику од судије који је пресуђивао по строгом праву. Данас, арбитра схватамо као лице које путем арбитраже решава спор.

Генерално, функцију арбитра врше лица која су високо стручна и поседују ускостручна знања из одређене области права и пословних односа. По правилу су то професори права, адвокати или стручњаци из одређене области. Квалификација, националност или неко друго својство или особина које странке траже од својих арбитра уношењем одредбе у том смислу у уговор, или одредба правилника институционалне арбитраже то захтева за арбитра, служе за обезбеђење ефикаснијег и економичнијег поступка, али и у циљу обезбеђења неутралности арбитра. Један од начина да се постигне неутралност арбитра је да се за председника већа или арбитра појединца изабере лице из треће земље.

Странке у спору у начелу бирају свака по једног арбитра. Свакој странци је у интересу да то лице буде стручно, па је сувишно да странке уговором одређују једна другој какав треба да буде арбитар којег ће свака странка изабрати. То је аутономна одлука сваке странке да изабере арбитра који својим особинама и квалификацијама њој или природи спора највише одговара. Тако изабрани арбитражи треба да изабере трећег као председника већа. Код међународних трговинских арбитража неутралност се најчешће постиже избором права неке треће државе, избором неутралног седишта и избором неутралног председавајућег арбитраже, односно арбитра појединца. Многи арбитражни прописи покушавају да неутралност арбитра обезбеде одредбом да арбитар појединац или председавајући морају бити из земље различите од земаља чији су странке држављани.³

Поставља се питање да ли има оправдања странкама сугерисати какве квалификације или моралне квалитете треба да поседује њихов будући арбитар, и да ли има оправдања да се то питање регулише Правилником институционалних арбитража — одговор је нема. Странке поверавањем спора институционалној арбитражи изражавају поверење институцији а не личности. То се евентуално може учинити на апстрактан начин. Најдаље је у том смислу отишло Америчко удружење за арбитражу и Америчко адвокатско удружење који су након вишегодишњег заједничког рада са представницима разних међународних трговинских арбитража и скупа у Сингапуру 1985.

³ Блажа одступања од овог строгог правила садржи Правилник Арбитражног суда МТК у Паризу који у чл. 2 параграф 6 дозвољава да арбитар појединац или председавајући могу бити из земље једне од странака, али само под одређеним околностима и ако се томе не противи ниједна странка. Најдаље је отишао Модел-Закон UNCITRAL-а који предвиђа да нико због своје националне припадности не може бити спречен да буде арбитар (чл. 6, ст. 1). Више о томе Голдштајн, С. Трива — Загреб, 1987, стр. 25.

год. и Њујорку 1986. год. усвојили збирку етичких директива названу „Етика за међународне арбитраже” (познатија као Кодекс). Њиме су настојали да покрију оне ситуације у пракси које се тичу избора арбитра, поступања, односа са странкама, понашања арбитра, а које нису предмет арбитражне процедуре установљене одредбама националних закона или правилника институционалних арбитража. Правила садржана у Кодексу нису обавезујућа за странке, осим ако их не усвоје додајући их арбитражној клаузули у прописаној форми.

Најчешћи је случај у пракси да свака странка независно именује по једног арбитра, а тако изабрани арбитра именују трећег који ће председавати. Правилницима институционалних арбитража и националним законодавствима разрађени су механизми да се у случају одуговлачења једне странке код именовања арбитра, поступак образовања арбитражног већа доврши и тиме доведе процес решавања спора у нормалан ток.

Код ад хос арбитража питање избора арбитра је најосетљивије. Странке се у уговору одреде да ће у случају спора равноправно учествовати у образовању арбитраже. Међутим, када спор настане врло је тешко присилити једну од странака да изабере свог арбитра, јер уговором нису везане за неки правилник или национално право који имају решења за такав процесни проблем.

Да би се избегле горе описане и сличне ситуације важно је унапред регулисати следећа питања:

- 1) број арбитра,
- 2) технику избора и
- 3) претходна сагласност.

1) Негде као услов за пуноважност арбитражног уговора, а негде се пуноважност одлуке поставља као основно правило да број арбитра мора бити непаран. Странке се свакако одређују за арбитра појединца или веће састављено од непарног броја арбитра, због опасности поделе гласова приликом одлучивања већа састављеног од парног броја арбитра.

2) Најчешћи случај је да свака странка бира по једног арбитра, а тако изабрани арбитра именују трећег који ће председавати, осим ако се странке не одреде за арбитра појединца. У пракси постоје случајеви да странке одређеној институцији препуштају формирање арбитражног већа или јој то право ограничавају само на председавајућег.

3) Претходна сагласност је потребна за именовање арбитра и то из више разлога. Прво, ако се арбитра није унапред сагласио са избором, може да одбије понуђену функцију. Друго, пристанком се између странака и арбитра ствара одређено поверење да ће арбитра савесно обављати поверену функцију. Арбитра може бити именован посебним уговором по настанку спора, или већ у арбитражном уговору. Арбитра се именују у арбитражном уговору нарочито када се ради о компромису, пошто је спор тада већ настао.

Орган именовања

У досадашњем тексту је било говора да до одређених проблема може да дође и то првенствено код ad hoc арбитраже, уколико приликом формирања арбитражног већа једна од странака одбије да именује арбитра и тиме спречава решење спора. Уколико странке нису у арбитражном уговору предвиделе механизам за именовање арбитра, савесна странка нема средстава да приволи другу странку да именује арбитра. У неким земљама у оваквој ситуацији странка се може обратити редовном суду да би се нашао излаз из спорне ситуације. Међутим, овакве прописе нема у свом законодавству свака земља, а са друге стране сваки од тих прописа захтева да арбитражни уговор буде у некој вези са судом од кога се тражи интервенција, било у погледу земље у којој се води поступак било да захтева процесно право земље суда.

Да би се избегле овакве и сличне ситуације, најбоље је решење да саме странке у арбитражном уговору уграде норме којима предвиђају један ad hoc механизам. Тај механизам се састоји у именовању Органа именовања (Appointing authority) који ће решити напред наведену спорну ситуацију. Као Орган именовања странке могу да одреде судове, одређене установе, привредне коморе, угледне појединце... Међутим шта се дешава када и орган именовања не жели да одреди арбитра уместо странке? То се врло лако може десити јер га ништа на то не обавезује. Решење за овакву ситуацију је да странке у арбитражни уговор унесу онај Орган именовања кога су претходно консултовали и који се прихватио те функције. У погледу овог питања нарочито су популарна модел-правила UNCITRAL-а која детаљно регулишу питање именовања арбитра.

Институције, истакнути научни радници, носиоци одређених правосудних функција, судови, органи одређених удружења, могу бити овлашћени од странака да буду Орган именовања. Најцелисходније решење је да се ови субјекти прво консултују, па тек након тога одреде арбитражним споразумом да би се избегла ситуација да тај орган не жели да врши ту функцију јер није претходно консултован.

Институционалне арбитраже као и друге организације својим актима регулишу функцију Органа именовања. Оне ће поступити као Орган именовања када су одређене у арбитражном уговору као институција која ће решавати спор у целини или само у случају процесног застоја.

Следеће важно питање које се поставља тиче се овлашћења Органа именовања. Да ли је овлашћен да проверава постојање арбитражног уговора и његову пуноважност, да ли је истекао рок у коме су странке могле изабрати арбитра, какав је поступак Органа именовања приликом одлучивања и каква је његова одлука? Одговор на питања дала је сама пракса, усвајајући решење да Орган именовања није компетентан да решава о постојању и пуноважности арбитражног уговора, јер то је ствар само арбитраже. Иако је пракса заузела

овакво становиште, Орган именованња посредно или непосредно ипак проверава постојање и пуноважност арбитражног уговора. Посредно он може утицати на тај начин што ће именовати арбитра, а непосредно што ће одбити да именује арбитра.

Број арбитра и њихове квалификације

Треба одмах нагласити да се у арбитражној пракси још увек није истакао један модел у погледу броја арбитра који би био испред других. Сваки спор је специфичан, и од конкретних услова, од низа објективних и субјективних чинилаца зависи који је модел прихватљив.

Арбитражном клаузулом у самом уговору или захтевом за покретање арбитражног поступка странке ће именовати свог арбитра. О том именованју ће обавестити супротну страну која ће у одређеном року именовати свог арбитра, а изабрани арбитра ће у одређеном року изабрати трећег арбитра.

Као што се из претходног текста могло видети, најчешће се ради о 2 модела — арбитар појединац или веће састављено од 3 арбитра.⁴

У погледу броја арбитра решења која дају национални прописи, правилници институционалних арбитража и конвенције најчешће се свде на следеће:

- странке су слободне да споразумно одреде број арбитра,
- у случају да се не договоре, спор ће се решавати пред арбитром појединцем или пред већем састављеним од 3 арбитра.

Интересантно је решење енглеског арбитражног Закона из 1950. године. Уобичајеном техником свака странка именује свог арбитра, а именовани арбитра председавајућег. Посебност решења овог Закона је да ако једна од странака не именује свог арбитра у року од 7 дана након именованња арбитра савесне странке, странка која је именovala арбитра га може именовати као арбитра појединца.⁵

Готово све државе својим законодавством прописују коју квалификацију треба да има неко лице да би могло бити арбитар. Формулације у погледу квалификација се најчешће односе на старост и пословну или правну способност. Уз пословну способност многи прописи захтевају и неке додатне квалификације:

- арбитар мора бити правник (Аргентина),
- арбитар мора бити стручњак из односне области (Данска),
- арбитар мора да поседује знање у међународној трговини или да је способан да поступа као арбитар што доказује својом досадашњом праксом у економском животу и међународној трговини (Бугарска, Чешка).

⁴ Модел-Закон UNCITRAL-а усваја решење да су странке слободне да одреде број арбитра.

⁵ С. Трива: *Арбитража у Енглеској*, Загреб, Информатор, 1964.

Редак је случај да се као услов поставља пол арбитра. Грађански закон Отоманске империје из 1876. захтева да арбитар и судија мора бити мушкарац. Слично решење прописује и Закон о грађанском поступку Индонезије. Грађански закон Отоманске империје захтева да арбитар мора бити муслиман, слично као што и у Израелу верници својим верским вођама поверавају решавање спорова.

По правилу националност арбитра није ограничена, осим ретких изузетака као што је Закон о грађанском поступку Бразила. Неким решењима је национална припадност арбитра условљена националношћу странака.⁶

Арбитражни прописи понекад забрањују судијама или другим особама које врше неку од судских функција да буду бирани у арбитра. Однос према том питању је различит од земље до земље; негде постоји безусловна забрана судијама или судским чиновницима да буду бирани као арбитра, негде се забрана односи само на судије (Аустрија, Белгија), негде је потребна сагласност вишег судског или управног органа (Италија, Француска), а чест је случај да никакве забране не постоје (Енглеска, Чешка, Холандија, Грчка).

Рокови за избор

Позитивни процесни, арбитражни прописи као и правилници институционалних арбитража углавном предвиђају рокове од 30 и 7 дана. Ретки су прописи који предвиђају рокове од 10, 14, 15 или 20 дана, као и ретка и непрецизна формулација „у разумном року”.

Модел—Закон UNCITRAL-а предвиђа да ће се једино у случају да странке не искористе право да самостално одреде поступак именовања, применити утврђена процедура из члана 11 став 3, из које произилази да након протеча рока од 30 дана странке или изабрани арбитра више не могу да именују арбитра, већ је то у надлежности суда. Као последица протеча овог рока могу настати две ситуације:

- када странка након протеча рока још није суду поднела захтев да изврши именовање,
- када је странка то већ учинила.

У првом случају не постоје никакве препреке да странка која је пропустила рок именује арбитра и након истека рока. У другом случају, ако странка именује арбитра након подношења захтева суду да то учини, странка која је поднела захтев може да га повуче или ће суд након сазнања да је несавесна страна изабрала арбитра потврдити именовање.

У случају када за одређене ситуације прописи не одређују прецизне рокове, суд или неки други позвани орган именовања ће ценити да ли захтев за именовање може бити уважен.

⁶ Модел-Закон UNCITRAL-а предвиђа да ниједна особа због свог држављанства неће бити искључена да поступа као арбитар, осим ако се странке нису другачије договориле.

Изузеће арбитра

Према чл. 477. ЗПП, арбитар има обавезу да се изузме ако постоји неки од разлога због којих се у парничном поступку може захтевати изузеће судије или судије поротника (чл. 71. ЗПП). Будући да су разлози за изузеће судије које предвиђа ЗПП више-мање општеприхваћени у законодавству већине земаља, у овом делу текста ће сходно томе бити више речи о регулативи ЗПП-а. Постоје мишљења да напред цитирану одредбу треба разумети као обавезу арбитра да упозна странке са постојањем разлога за изузеће. Сматра се да постојање ових разлога у конкретном случају не мора резултирати изузећем ако странка која је овлашћена да га захтева и даље има поверење у арбитра. Правилници наших институционалних арбитража прописују могућност изузећа изабраног судије из разлога наведених у ЗПП.

Странка која је сама, или заједно са противником поставила одређено лице за арбитра може захтевати изузеће само ако је разлог за изузеће настао пошто је изабрани судија именован, односно ако је странка за постојање овог разлога тек накнадно сазнала (чл. 477. ст. 2. ЗПП).

Захтев за изузеће може бити истакнут све до доношења пресуде. О захтеву, осим ако странке нису нешто друго договориле, одлучује суд који би био надлежан за решење спора у првом степену да није закључен уговор о изабраном суду (чл. 477. ст 3. ЗПП).

Код институционалних арбитража доношење одлуке о изузећу поверава се органима арбитраже. У поступку пред Спољнотрговинском арбитражом одлуку о изузећу доноси председништво у ужем саставу (чл. 32. Правилника спољнотрговинске арбитраже). У поступку пред Сталним изабраним судом Привредне коморе Србије одлуку доноси председник суда (чл. 23. Правилника Сталног изабраног суда Привредне коморе Србије).⁷

CONSTITUTION OF THE INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION

Igor Pavličić

Summary

The technique of constitution of the arbitration is the maior subject which is set in conflict which are solved by the arbitration. If its not, on the first place, precisely defined, big problems which can hardly be solved whill occur and thats why is necessary to define tais subject in arbitration contract.

Key words: Arbitrator, International commercial arbitration, Arbitration Board, appointing authority.

⁷ Б. Старовић, Р. Кеча: *Грађанско процесно право*, Нови Сад, 1995, стр. 369.

Милан Добросављевић
адвокат у Новом Саду

О МОРАЛУ СУДИЈЕ — КОНАЧНО*

Од, мање-више познатог, романа Вука Драшковића *Судија* о моралу судија готово да нисмо могли наћи писане речи. Сасвим спорадично, јављали су се текстови и новинске вести, па чак и званичне оцене, како је морални лик судије угрожен, како су присутни слушајери мита и корупције и сл.

Коначно имамо и судску одлуку на ту тему у којој нам судија Окружног суда у Н., поступајући у предмету окривљеног свог колеге судије и ослобађајући га за прву тачку оптужбе а осуђујући га за другу тачку условном казном од три месеца на једну годину затвора, даје врло занимљиво образложење које се односи на морал судије.

Оптужба је гласила:

„1. У временском периоду... као службено лице, судија Општинског суда у Н. након окончања првостепеног парничног поступка, по тужби Н. Н. против фирме Н. Н. из Н. ради накнаде штете, у ком поступку је поступао у својству председника већа и донео првостепену пресуду бр. П... на молбу оштећене, у намери да оштећени што пре наплате досуђену штету, по могућности и пре правноснажности првостепене одлуке, дао обећање да ће се лично ангажовати и предузети све радње ради што брже наплате штете, дакле се у оквиру свог службеног овлашћења обавезао да ће извршити радњу коју не би смео извршити, па је тако у кући оштећене примио обећање поклона од 15.000,00 динара на име услуга које чини оштећеној, а затим сачинио пуномоћје којим оштећена Н. Н. овлашћује треће лице да може наплатити штету, и истог дана уз допис доставио другостепену пресуду фирми Н. у име оштећених, дакле, извршио

* Рад примљен: 11. X 1996.

службену радњу коју не би смео извршити, у намери примања обећаног поклона а дана... након позива фирме Н. својим путничким возилом довезао оштећену у фирму Н., којом приликом је оштећена наплатила део штете у износу од 10.000,00 динара, а затим истог дана у кући оштећене примио износ од 3.000,00 динара на име поклона.

Чиме би извршио кривично дело примања мита из чл. 254. ст. 1. КЗ РС, и

2. У временском периоду... као судија суда Н. Н. од оштећене Н. Н. издејствовао потпис на три бланко папира формата А-4, од којих је касније један примерак попунио изјавом која чини предлог за вансудско поравнање оштећених и фирме Н. Н., а пре доношења другостепене одлуке, те овакву исправу потписао именованом оштећене Н. Н. без њеног овлашћења и исту доставио фирми Н. Н.

Чиме је извршио кривично дело посебан случај фалсификовања исправе из чл. 234. ст. 1. тач. 3. КЗРС.”

Суд, у чињеничном стању, утврђује да је окривљени, као парнични судија поступао у предмету оштећене, те да је након окончања првостепеног поступка дао обећање да ће помоћи оштећеној да што пре оствари своје потраживање (по могућству и пре правноснажности) а за узврат добио обећање поклона од 15.000,00 динара. Такође се утврђује да је окривљени и предузимао обећане, одређене радње у циљу наплате потраживања и да је, коначно, приликом исплате првог дела од 10.000,00 дин. примио износ од 3.000,00 дин.

Суд налази да нема доказа да дато обећање окривљеног да ће се лично ангажовати ради брже наплате, те што је сачинио пуномоћје и допис дужнику (туженом) не представљају службене радње у оквиру службеног овлашћења за вршење судијске функције, него ове радње је окривљени предузимао у својству приватног лица, те на тај начин нема доказа да је окривљени извршио кривично дело примања мита из чл. 254. ст. 1. КЗ РС.

Суд, у оцени доказа, налази да наведене радње које је (неспорно) окривљени извршио не представљају службене радње. Ради се о фактичким радњама, као што је контактирање са службеницима дужника ради ургирања исплате, нема везе са функцијом суђења, такође ни састављање пуномоћја и дописа представљају обичне правно-техничке радње које не спадају у службену радњу у оквиру вршења судијске функције. Дакле, по становишту пресуде, не ради се о службеним радњама већ о радњама које је окривљени учинио као приватно лице, као грађанин и човек да би помогао оштећеној да брже наплати штету. Суд, даље, сматра да није редак случај да већина судија неуким странкама, пријатељима, познаницима и родбини било на радном месту, било у кући дају правне савете и на други начин помажу у вези са правним питањима јер се то од судија очекује. Нису, такође, ретки случајеви да судије приликом такве

помоћи напишу одређене дописе, саставе неку пуномоћ или чак и неки уговор и тиме они не повређују своја службена овлашћења.

То што је окривљени примио 3.000,00 динара поставља само морално питање, које се не може везивати за кривичну одговорност, него евентуално у вези са избором или разрешењем судије.

Приликом одмеравања казне окривљеном као отежавајућа околност узета је чињеница да је судија.

Окривљени је првобитно био оптужен за кривично дело примање мита из чл. 254. ст. 1. КЗ РС и злоупотребе службеног положаја из чл. 242. ст. 1. КЗ РС, али је тужилац од кривичног дела злоупотребе службеног положаја, након закључења главног претреса одустао, што је суд оценио (и по нашем мишљењу правилно) као преквалификацију, пошто није мењан опис кривичног дела те у том делу није донета одбијајућа пресуда.

Из последњих навода пресуде произилази да је суд, обзиром на истоветност описа дела, био овлашћен да окривљеног прогласи кривим за крив. дело злоупотребе положаја или неко друго крив. дело (недопуштено посредовање или надриписарство) али, очигледно, суд је сматрао да за то нема основа.

Морамо да напоменемо да се ради о неправноснажној пресуди и да мотив и циљ овог написа није да се доводи у сумњу пресуда или да се погоршава положај окривљеног. Зашто се одлучујемо да пишемо о пресуди која није правноснажна? Пре свега из принципијелних разлога. Тема је актуелна и занимљива. Имамо став већа окружног суда који излази из стандардних клишеа. Такав став можемо прихватити или не, али га не можемо игнорисати. Можда се изнетим ставом руше неки превазиђени табуи, можда се успостављају нова правила понашања, или се само постојећа верификују?... У сваком случају озбиљност теме и ауторитет већа које је у крајњем случају и најмеродавније да о тој теми изрекне свој суд, заслужује да се о овој теми чују и друга мишљења. Без обзира да ли ће ова пресуда бити потврђена, преиначена или укинута, да ли ће чак и исто веће донети другачију пресуду разлози ове пресуде остају записани и добар су повод да се, у иначе општој кризи морала, каже нека реч коначно и о моралу оних од којих се са правом очекују највиши морални квалитети.

Са чим се не слажем из разлога пресуде у питању:

1. Не слажем се да се може одвојити приватни и јавни живот судије или онај у оквиру службених овлашћења и фактички или приватни како то пресуда сматра.

2. Не могу да прихватим став да је судија израдом отправка првостепене пресуде и достављањем предмета, по жалбама другостепеном суду, „завршио посао” јер није искључено да му се исти предмет неће вратити на даље поступање, па би било веома незгодно, поново судити странкама а да је судија са једном од странака у договору да ће добити своју полугодишњу плату, ако убрза наплату.

Када би нпр. адвокат након правноснажности, у поступку извршења, заступао супротну странку извршио би тежу повреду Адвокатског кодекса.

3. Не могу да прихватим да судија прави било какав аранжман са једном од странака, у било којој фази поступка.

4. Поготову, не могу да прихватим да судија своју клијентелу прибавља из круга људи којима је судио.

5. Могу да сматрам нормалним да судија и на послу и у приватном животу, познаницима и пријатељима даје правне савете, изврши одређене правне услуге али не за награду. Није ми ни чудно ни неприкладно да судија за такво ангажовање добије поклон и прими цвеће, пиће или чоколаду.

Верујем да није довољно за оваква понашања се ослонити на глобална решења која даје закон, да такође, није довољно ослонити се на инстинкт судија и да би требало прописати Кодекс професионалне етике судија.

ХРОНИКА

БЕОГРАД, 25—26. септембар 1996. — У организацији Удружења правника Србије и Правног факултета у Београду одржано је саветовање о реформи породичног законодавства.

* * *

ЗЛАТИБОР, 26—28. септембар 1996. — У организацији Удружења за кривично право и криминологију одржано је редовно годишње саветовање о реформи кривичног законодавства.

* * *

НОВИ САД, 3. октобар 1996. — Поводом изненадне смрти адвоката Варади Имреа, потпредседник Управног одбора Адвокатске коморе Војводине и националног потпредседника Савеза адвокатских комора Југославије у Међународној унији адвоката, Управни одбор АК Војводине одржао је комеморативну седницу. О личности и раду Варади Имреа говорио је Слободан Белянски, главни и одговорни уредник *Гласника* АКВ. Приликом сахране 4. октобра 1996. године, на римокатоличком гробљу у Зрењанину, од Варади Имреа говорима су се опростили у име Адвокатске коморе Војводине председник Управног одбора, г. Борђе Вебер, а у име Општинске организације адвоката у Зрењанину, адвокат г. Лападат Ливијус.

* * *

ЈАЛТА, 3—6. октобар 1996. — Трећем светском Конгресу украјинских правника присуствовали су као гости г. Федор Колесар, адвокат у Новом Саду, и г. Сима Сакач, адвокат у Жабљу. Г. Сакач је том приликом изабран за националног потпредседника Конгреса из СР Југославије.

* * *

НОВИ САД, 4. октобар 1996. — У посету Адвокатској комори Војводине допутовао је из свог седишта у Паризу председник Међународне уније адвоката, адвокат из Њу Делхија, г. Котејн К. Венугопал. Након разговора са председником и члановима Управног одбора АКВ и интервјуа који је дао главном и одговорном уреднику *Гласника* АКВ, у просторијама Адвокатске коморе Војводине г. К. К. Венугопалу приређен је пријем.

* * *

НОВИ САД, 5. октобар 1996. — У великој сали Скупштине Града Новог Сада одржана је свечана академија поводом 75 година оснивања и рада Адвокатске коморе Војводине. Након академије у фоајеу Скупштине отворена је изложба слика и скулптура, чији су аутори адвокати; своје радове изложили су гђа Ружа Дулић, адвокат у Суботици, г. Шипош Тибор, адвокат у Бечеју, г. Зоран Копривица, адвокат у Врбасу, г. Теодор Шапоњац, адвокат у пензији из Новог Сада, гђа др Олга Жегарац-Чубрило, адвокат из Панчева и г. Слободан Бељански, адвокат у Новом Саду.

* * *

БЕОГРАД, 6—7. октобар 1996. — На сазив председника Уније, г. Јоргоса Игнатиадеса, одржана је II генерална скупштина Уније адвокатских комора Балкана (чланице Уније су Грчка, Румунија, Бугарска, Кипар, Албанија и Југославија, а посматрачи Македонија и Турска). Скупштина је усвојила Декларацију о слободном кретању адвоката балканских земаља и расправљала о сталном међународном кривичном суду, Међународној конвенцији о транспорту и професионалном Кодексу понашања адвоката.

* * *

ВРЊАЧКА БАЊА, 7—12. октобар 1996. — У организацији Врховног суда Србије одржана су редовна годишња саветовања судија грађанских и кривичних одељења.

* * *

НОВИ САД, 14—15. октобар 1996. — У организацији Привредне коморе Војводине, часописа *Право — теорија и пракса* и Центра за привредни консалтинг одржано је саветовање о примени Закона о предузећима и других нових закона из области привреде.

P. J.

КРИВИЧНО ПРАВО

ЕКСТЕНЗИВНИ ЕКСЦЕС НУЖНЕ ОДБРАНЕ

Екстензивни експес нужне одбране постоји када се извршилац брани од напада који није отпочео, нити је непосредно предстојао, односно који је већ престао.

Из образложења

Није спорно да су оштећени В. З. и С. З. дошли критичне вечери у кућу оптуженог, желећи да са њим расправе проблеме везане за неиспуњене обавезе од стране оптуженог у вези поправке аутомобила В. З. Није спорно ни да је при том дошло до физичког сукоба између оптуженог и оштећених у којем је оптужени задобио лаке телесне повреде. Међутим, током доказног поступка није потврђена одбрана оптуженог из које произилази да је он све време тучен, да је у тој тучи био животно угрожен и да је у таквој ситуацији, случајно дошавши до пиштоља из њега пуцао, желећи да се одбрани од напада који је све време трајао. Тај кључни моменат у одбрани оптуженог нико не потврђује. Тако оштећени В. З. објашњава да је туча, која је између њега и оптуженог несумњиво постојала, престала након што су се умешали сведоци А. С., Д. Ц. и Р. Ц. Објашњава потом да је он кренуо према излазу из куће и да је потом поново на срнуо на оптуженог, те да је потом изашао у двориште. Наводи да је у дворишту попушио цигарету и да је притом био у друштву са сведоком А. С. након чега се поново вратио у кућу да види шта је са оцем.

Из овакве верзије догађаја недвосмислено произилази да је напад на оптуженог престао, да је од тог напада протекло извесно време и да он више уопште није био физички угрожен. Интересантно је, и за суд веома значајно, да такву верзију догађаја оштећеног потврђују и саслушани сведоци А. С. и Д. Ц. који су пријатељи оптуженог и критичном приликом су на његов позив дошли да му помогну док је тучен.

Након краћег задржавања у дворишту, пред кућом и попушене цигарете, оштећени В. З. и сведок А. С. су поново ушли у кућу. Сведок А. С. се у кући није дуго задржао већ је изашао, процењујући да се ситуација смирује и да нема преке потребе да остане унутра. У међувремену је оптужени вратио саобраћајну дозволу коју је оштећени В. З. тражио и више није било повишених тонова. У кући су се тог тренутка налазили само оптужени и оштећени В. З. и његов отац С. З. Сва тројица су кренули према излазу из куће. Напред је ишао ошт. В. З. за њим ошт. С. З., а оптужени иза њих. У тренутку када је ошт. В. З. био у предсобљу, већ близу излазних врата, а његов отац С. З. на пролазу из кухиње у предсобље, оптужени је с леђа извукао пиштољ оштећеном С. З., који му је био заденут за пасом од позади, истовремено га одгурнувши од себе. Пиштољ је истог момента репетирао и подигао испред себе у висину груди. Чувши комешање иза својих леђа ошт. В. З. се окренуо и дошао у положај лицем у лице са оптуженим. Оптужени је држећи пиштољ у испруженој руци истог момента пуцао у ошт. В. З. и погодио га у лево раме, након чега је погођени пао на под. Оштећени С. З. је након што је одгурнут поспруо у леву страну, оставивши слободан простор између оптуженог и оштећеног В. З. Задржао се на ногама и у момен-

ту пуцања испалењог у ошт. В. З. још увек је био леђима окренут оптуженом. Чувши тај пуцањ, окренуо се у десно, према погођеном сину у још неусправљен потпуно, заузео десни бочни положај у односу на оптуженог. Оптужени је потом пуцао у ошт. С. З. Испалио је још 3 хица од којих су 2 погодила ошт. С. З. Оштећени В. З. је задобио тешку телесну повреду, а оштећени С. З. је од задобијених повреда преминуо.

Коментар:

Кривично правна теорија, поред интензивног ексцеса нужне одбране, који представља прекорачење обима неопходно потребне одбране, познаје и тзв. екстензивни ексцес, који представља одбрану од напада који није отпочео, нити је непосредно предстојао, односно који је већ престао.

Судска пракса, међутим, као и у конкретном случају, исправно сматра да се не може позивати на нужну одбрану, нити на њено прекорачење учинилац који је кривично дело извршио након што је напад престао, дакле, када више није био угрожен. Истовременост противправног напада је неопходан услов за постојање нужне одбране, односно њено прекорачење. Правилно тумачење члана 9 КЗЈ несумњиво наводи на закључак да се екстензивни ексцес нужне одбране у нашем законодавству и судској пракси не сматра прекорачењем нужне одбране.

(Пресуда Окружног суда у Новом Саду К-183/94. од 1. 03. 1995. потврђена пресудом Врховног суда Србије Кж. I 602/95. од 26. 01. 1996)

СПЕЦИФИЧНОСТИ ПОСТУПКА ЗА ПРИМЕНУ МЕРА БЕЗБЕДНОСТИ

У поступку за примену мере безбедности обавезног чувања и лечења у здравственој установи из члана 63 КЗЈ вештачење урачунљивости окривљеног не може бити поверено лекару појединцу, већ здравственој установи, а лекари вештаци — психијатри спадају у так-

вом поступку у круг лица чије је присуство на главном претресу обавезно.

Из образложења

Побијаним решењем окривљеном је због извршења кривичног дела убиства из члана 47 ст. 1 КЗС у покушају у вези члана 19 КЗЈ изречена мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи из члана 63 КЗЈ.

Због специфичности услова за изрицање ове мере безбедности, утврђених у члану 63 ст. 1 КЗЈ, поступак за њену примену је у Закону о кривичном поступку одређен као посебан поступак, регулисан одредбама наведеним у Глави XXVIII, где је између осталог у одредби члана 494 ст. 2 ЗКП предвиђено да се у поступку за примену мере безбедности из члана 63 КЗЈ, поред лица која се морају позвати на главни претрес, позивају као вештаци и лекари психијатри из здравствене установе којој је било поверено вештачење у погледу урачунљивости окривљеног. Из напред наведене законске одредбе, по оцени овог суда, произилази не само да вештачење способности учиниоца кривичног дела да схвати значај свог дела и да управља својим поступцима, ако је кривично дело извршио у неурачунљивом стању, мора да буде поверено здравственој установи, а не вештаку појединцу, већ и да у овом поступку за примену мере безбедности из члана 63 КЗЈ вештаци-лекари психијатри из здравствене установе којој је било поверено вештачење у погледу урачунљивости окривљеног, улазе у круг лица чије је присуство на главном претресу неопходно и по закону обавезно, тако да одржавање главног претреса без њиховог присуства повлачи за собом апсолутну битну повреду одредаба кривичног поступка из члана 364 став 1 тачка 3 ЗКП.

(Пресуда Врховног суда Србије Кж. 642/96. од 14. 05. 1996)

Изабрала, приредила
и коментарисала
Оливера Будаков
адвокат у Новом Саду

**ИМПРЕ ВАРАДИ
(1949—1996)**

Другог октобра ове године, враћајући се из Новог Сада у свој Зрењанин са договора о прослави 75-годишњице Адвокатске коморе Војводине, у саобраћајном удесу трагично је страдао потпредседник ове Коморе и национални потпредседник за Југославију у Међународној унији адвоката, угледни војвођански адвокат, Имре Варади.

Имре Варади рођен је у Зрењанину 29. јуна 1949. године. На Правном факултету у Београду дипломирао је већ у октобру 1971. године. У редове адвоката АКВ дошао је 1976. године из најстарије и једне од најугледнијих адвокатских канцеларија у Војводини, основане пре више од стотину година.

Његов адвокатски рад подудара се са његовим непрекидним ангажманом у Адвокатској комори Војводине; на част и у корист ове Коморе и југословенске адвокатуре трајао је пуних двадесет година.

Исте 1976. године, када је уписан у Именик адвоката, Имре је биран за члана Дисциплинског суда. Већ на наредној Скупштини 1979. године изабран је за члана Управног одбора и члана Комисије за статутарна и нормативна акта. На Скупштини 1982. године поново је биран у Управни одбор. У периоду од 1985—1988. године био је члан Вишег дисциплинског суда и председник Комисије за кадрове. У мандату 1988—1992. године по први пут је изабран за потпредседника Управног одбора. Од 1992. године члан је Комисије за статутарна и нормативна акта, а од 1995. године поново је потпредседник Управног одбора и, уједно, члан Комисије за међународне везе. Већ три године национални је потпредседник Савеза адвокатских комора Југославије у Међународној унији адвоката. У раздобљу од 1987. од 1994. године био је члан Уређивачког одбора *Гласника* АКВ. Његова настојања да очува значај, име и статус наше Коморе у тој су мери била истрајна и респектабилна да практично није било важнијег питања о коме није тражено и његово мишљење.

Имре Варади био је личност огромне енергије и великог правног знања. Али имао је и ону нарочиту способност одмереног, тактичног и проициљивог аргументовања којом је, без повреде туђег мишљења, налазио увек нове изворе за тачно дефинисање проблема и предлагање правих решења. Имао је веома особену непосредност,

честитост, сталоженост и присност, заводљиву лакоћу пристojности и уверљивости, природни шарм пажљивости и ведрине, којима је и сараднике притиснуте недоумицама или малодушношћу умео да охрабри, да им улије осећај сигурности и окрепи их оптимизмом. Био је личност снажног моралног и духовног интегритета, личност од ауторитета. Живео је снажно, активно, не презајући од изазова. Али не зато што га је, како би то рекао један од великих песимиста овог века, вукао зов страдања, већ, напротив, зато што је тако утољавао своју разбориту и богату жудњу за животом. Цинизам несрећног усуда као да је хтео да покаже апсурдност такве жудње. Као да је хтео и њега и нас његовим посредством, баш данас да заустави ту, у мочварном приобаљу Тисе, у коме је и једном једином усамљеном дрвету, које би требало да буде симбол наде у могући раст и живот, било суђено да живот прекрати.

Али, Имре је оставио траг дубљи од свих злехудих хирова несреће. Оно што је дао својој породици, часном имену својих предака и потомака, што је дао престижу канцеларије Варади која је, ево, старија и од саме наше Адвокатске коморе, оно што је дао праву, адвокатури и правосудју, што је дао плејади својих клијената и својим пријатељима, нити може изгубити значај нити може бити заборављено. У Имреу Варадију, наша адвокатура и сви ми имаћемо пример умног, преданог, одважног и поштеног рада.

Слободан Бељански

СА СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА одржане 27. 09. 1996. године

1. Николић Драган, дипломирани правник, рођен 05. 07. 1934. године, уписује се 27. 09. 1996. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Бачкој Паланци, Козарачка 3.

2. Добрички Анка, дипломирани правник, рођена 03. 09. 1946. године, уписује се 27. 09. 1996. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Бачкој Паланци, Мичуринова 1/а.

3. Булум Владимир, дипломирани правни, рођен 18. 07. 1936. године, уписује се 27. 09. 1996. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Сремским Карловцима, Митрополита Стратимировића 50.

4. Вла Богдан, дипломирани правник, рођен 07. 05. 1958. године, уписује се 27. 09. 1996. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Футогу, Сутјеска 6.

5. Бишчић Светлана, дипломирани правник, рођена 29. 09. 1960. године, уписује се 27. 09. 1996. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Сремској Митровици, Светог Саве 3.

6. Бурђев Душан, дипломирани правник, рођен 01. 02. 1965. године, уписује се 27. 09. 1996. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Темерину, Новосадска 357.

7. Брише се из Именика адвокатских приправника Бурђев Душан, адвокатски приправник код Примовић Живка, адвоката у Темерину, са даном 27. 09. 1996. године због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

8. Кричковић Зденка, дипломирани правник, рођена 27. 09. 1960. године, уписује се 27. 09. 1996. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Милетићева 6.

9. Брише се из Именика адвокатских приправника Кричковић Зденка, адвокатски приправник код Микеш Драгана, адвоката у Новом Саду, са даном 27. 09. 1996. године због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

10. Макљеновић Горан, дипломирани правник, рођен 16. 02. 1965. године, уписује се 27. 09. 1996. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Зрењанину, Трг републике 1/1.

11. Брише се из Именика адвокатских приправника Макљеновић Горан, адвокатски приправник код Илић Милана, адвоката у Зрењанину, са даном 27. 09. 1996. године због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

12. Лончарски Срђан, дипломирани правник, рођен 22. 04. 1964. године, уписује се 27. 09. 1996. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Зрењанину, Трг републике 1/1.

13. Брише се из Именика адвокатских приправника Лончарски Срђан, адвокатски приправник код Реџин Бранислава, адвоката у Зрењанину, са даном 27. 09. 1996. године због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

14. Буџар Шустер Весна, дипломирани правник, рођена 16. 11. 1966. године, уписује се 27. 09. 1996. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Шиду, Карађорђева 4/1.

15. Брише се из Именика адвокатских приправника Буџар Шустер Весна, адвокатски приправник код Буџар Николе, адвоката у Новом Саду, са даном 27. 09. 1996. године због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

16. Митровић Драгана, дипломирани правник, рођена 03. 01. 1969. године, уписује се 27. 09. 1996. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Старој Пазови, Словенски трг бб.

17. Брише се из Именика адвокатских приправника Митровић Драгана, адвокатски приправник код Ивковић Небојше, адвоката у Старој Пазови, са даном 27. 09. 1996. године због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

18. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Сремчев Татјана, рођена 04. 03. 1968. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Кулићан Милице, адвоката у Кикинди, дана 27. 09. 1996. године.

19. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Николић Драган, адвокат у Бачкој Паланци, са даном 26. 09. 1996. године, због пензионисања.

20. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Добрички Анка, адвокат у Бачкој Паланци, са даном 26. 09. 1996. године, због пензионисања.

21. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Ђулум Владимир, адвокат у Сремским Карловцима, са даном 26. 09. 1996. године, због пензионисања.

22. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Салај Сунчица, адвокат у Сремској Митровици, са даном 30. 09. 1996. године, због заснивања радног односа. — Филиповић Љубица, адвокат у Сремској Митровици, одређује се за преузиматеља адвокатске канцеларије Салај Сунчице.

23. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Филиповић Љубић Милка, адвокат у Суботици, са даном 01. 09. 1996. године, на лични захтев. — Филиповић Лајчо, адвокат у Суботици, одређује се за преузиматеља адвокатске канцеларије Филиповић Љубић Милке.

24. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Бјекић Зора, адвокат у Новом Саду, са даном 30. 09. 1996. године, због заснивања радног односа. — Буљчик Гордана, адвокат у Новом Саду, одређује се за преузиматеља адвокатске канцеларије Бјекић Зоре.

25. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Бубањ Душко, адвокат у Новом Бечеју, са дном 01. 09. 1996. године, на лични захтев. — Ивановић Драгољуб, адвокат у Новом Бечеју, одређује се за преузиматеља адвокатске канцеларије Бубањ Душка.

26. Брише се из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине Филиповић Филип, адвокатски приправник у Инђији, на адвокатско-приправничкој вежби код Филиповић Мирослава, адвоката у Инђији, са даном 15. 09. 1996. године.

27. Брише се из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине Живанов Звездан, адвокатски приправник у Новом Саду, на адвокатско-приправничкој вежби код Божић Зорана, адвоката у Новом Саду, са даном 31. 07. 1996. године.

28. Перић Драгославу, адвокату у Зрењанину, одређује се привремена забрана вршења адвокатске делатности почев од 27. 09. 1996. године, због разлога из чл. 60. став 1. тачка 7. Статута Адвокатске коморе Војводине. Привремена забрана траје до окончања поступка ради престанка права на обављање адвокатске делатности, који се води пред Управним одбором Адвокатске коморе Војводине. — Бирачковић Стјепан, адвокат у Зрењанину, поставља се за привременог заменика адвокату Перић Драгославу.

29. Узима се на знање да је Галечић Маја, адвокат у Сремској Митровици, привремено спречена да обавља адвокатску делатност почев од 20. 08. 1996. године,

због породилског одсуства. — Весковић Миомира, адвокат у Сремској Митровици, поставља се за привременог заменика Галечић Маји, адвокату у Сремској Митровици.

30. Узима се на знање да је Самоуковић Драгана, адвокат у Новом Саду, привремено спречена да обавља адвокатску делатност почев од 16. 07. 1996. године, због продуженог породилског одсуства. — Попивоца Славко, адвокат у Новом Саду, поставља се за привременог заменика Самоуковић Драгани, адвокату у Новом Саду.

31. Узима се на знање да је Коцан Биљана, адвокат у Руми, након привремене спречености наставила са радом почев од 01. 10. 1996. године. — Мисиркић Борбе, адвокат у Руми, разрешава се дужности привременог заменика Коцан Биљане, адвоката у Руми.

32. Узима се на знање да су Јакоб Ана, Беднарик Снежана и Марковић Душанка, адвокати у Новом Саду, основале Удружену адвокатску канцелацију са седиштем у Новом Саду, Радничка 21, почев од 01. 09. 1996. године.

33. Узима се на знање да су Бекић Небојша и Балчин Милан, адвокати у Панчеву, раскинули уговор о оснивању заједничке адвокатске канцеларије, дана 09. 09. 1996. године. — Адвокат Бекић Небојша наставља са радом на досадашњој адреси, а адвокат Балчин Милан на адреси Цара Лазара 9.

34. Узима се на знање да су Топић Славка и Поскић Маријана, адвокати у Панчеву, раскинули уговор о оснивању заједничке адвокатске канцеларије, дана 15. 09. 1996. године. — Адвокат Поскић Маријана наставља са радом на досадашњој адреси, а адвокат Топић Славка на адреси Леџинова 19.

35. Узима се на знање да је Врањеш Миленко, адвокат у Новој Црњи, преселио седиште своје адвокатске канцеларије у Српску Црњу, Партизанска 64, почев од 25. 09. 1996. године.

36. Узима се на знање да је Крстановић Мирјана, адвокат у Вршцу, преселила седиште своје адвокатске канцеларије у Нови Сад, Булевар Цара Лазара 81, почев од 10. 09. 1996. године.

37. Узима се на знање да је Поповић Марија, адвокат у Новом Саду, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Стевана Брановачког б/а, почев од 23. 09. 1996. године.

38. Узима се на знање да је Милић Жељко, адвокат у Панчеву, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Петра Драпшина 2/д, почев од 01. 10. 1996. године.

39. Узима се на знање да је Пандуров Александра, адвокат у Новом Саду, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Булевар ослобођења 147, почев од 02. 09. 1996. године.

40. Узима се на знање да је Дмитровић Гордана, адвокат у Зрењанину, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Прва пролетерска 15, почев од 06. 09. 1996. године.

41. Узима се на знање да је Илић Милан, адвокат у Зрењанину, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Иве Лоле Рибара 1/а, почев од 02. 09. 1996. године.

42. Узима се на знање да је Табаковић Невенка, адвокат у Новом Саду, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Вељка Петровића 14, почев од 10. 09. 1996. године.

43. Узима се на знање да је Ивановић Зоран, адвокат у Новом Саду, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Павла Симића 6, почев од 01. 10. 1996. године.

44. Одобрава се Уговор о заступању, закључен дана 18. 09. 1996. године између ПП „Термонт“ из Зрењанина, и Борђевић мр Драгана, адвоката у Зрењанину.

45. Одобрава се Уговор о заступању, закључен дана 19. 08. 1996. године између ДД „Војводинапројект“ из Новог Сада, и Арачкић Златоја, адвоката у Новом Саду.

Уједначени одбор

Теме „Гласника“ за 1996. годину:
ПРАВНА ДРЖАВА И АДВОКАТУРА (рок за предају радова 1. XII 1996)
ДАНАШЊИ ОБЛИЦИ ДЕЛИКТА МИШЉЕЊА (рок за предају радова
1. XII 1996)

Уређивачки одбор „Гласника“ моли своје сараднике да текстове за објављивање опреме уважавајући следеће сугестије:

- име, презиме, звање и занимање аутора исписати у левом углу прве странице изнад наслова, у прилозима за рубрике „чланци“ и „расправе“, а за рубрику „прикази“ и остале рубрике, на крају текста;
- радове куцати на пуној хартији само са једне стране листа, са таквим проредом и рубом да на једној страни има око 28 редова са по 60 словних места у реду;
- обим радова не би требало да прелази за чланке 15 страница, за расправе 10 страница, а за приказе и остале прилоге 6 страница;
- речи које треба да буду штампане латиницом, подвући црвеним, а речи које треба да буду штампане курзивом подвући црним или плавим;
- фусноте сврстати по редним бројевима на крају текста, у истом прореду као текст, уз навођење података овим редом: име или иницијал имена и презиме аутора, назив дела или часописа, број књиге или тома (ако постоје), место издавања, година издавања (за часописе број и годиште), број странице (иза скраћенице стр.); ознаку *op. cit.* користити уместо назива дела и места и године издавања када се исто дело поново цитира на прескок, а ознаку *ibid.* када се исто дело цитира узастопно;
- радове треба потписати и уз њих приложити податке о адреси, броју телефона и броју жиро рачуна аутора;
- уз чланке је пожељно приложити сажетак на српском (иза наслова) и енглеском језику (иза завршетка текста), са кључним речима, не дужи од половине једне куцане странице.

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

излази 12 пута годишње
у месечним свескама

Оснивач, власник и издавач: Адвокатска комора Војводине.
Годишња претплата: за земљу 120,00 дин., за иностранство
40 USA долара (жиро-рачун број 45700-678-2-2047
са назнаком „за Гласник“)

Овај број закључен је 15. X 1996. године.

Према мишљењу Секретаријата за информације
Републике Србије бр. 413-01-412/91-01 од 11. априла
1991. године на ову публикацију плаћа се основни
порез на промет по Тарифном броју 8. став 1. тачка 1.
алинеја 10. Тарифе основног пореза на промет.

Компјутерски слог: Младен Мозетић, ГРАФИЧАР, Нови Сад

Штампа: ГРАФО-ОФСЕТ, Сремска Каменица

